

KANSALLINEN
KOULUTUKSEN
ARVIOINTIKESKUS

Tiivistelmä

OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOLAIN TOIMEENPANON ARVIOINTI ESI- JA PERUSOPETUKSESSA SEKÄ LUKIOKOULUTUKSESSA

Summanen Anna-Mari
Rumpu Niina
Huhtanen Mari

OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOLAIN TOIMEENPANON ARVIOINTI ESI- JA PERUSOPETUKSESSA SEKÄ LUKIOKOULUTUKSESSA

Summanen Anna-Mari
Rumpu Niina
Huhtanen Mari

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

JULKAISIJA Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

KANSI JA ULKOASU Juha Juvonen (org.) & Sirpa Ropponen (edit)
TAITTO Juvenes Print

PAINATUS Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere

© Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Tiivistelmä	5
Sammanfattning.....	9
1 Tiivistelmä keskeisistä arviointituloksista kohderyhmittäin	13
1.1 Opiskeluhoollon ohjausryhmät	14
1.2 Oppilashuolto esiopetuksessa.....	18
1.3 Oppilashuolto perusopetuksessa.....	21
1.4 Opiskeluhoolto lukiossa.....	26
1.5 Viranomaisten ja sidosryhmien haastattelut	29
2 Arvioivat johtopäätökset	31
2.1 Oppilaiden ja opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin, opiskelukyvyn ja osallisuuden edistäminen.....	31
2.2 Ongelmien syntymisen ennaltaehkäisy ja varhaisen tuen turvaaminen sitä tarvitseville	32
2.3 Koulu- ja oppilaitosyhteisön ja -ympäristön hyvinvoinnin, terveellisuuden, turvallisuuden ja esteettömyyden, yhteisöllisen toiminnan sekä kodin ja oppilaitoksen välisen yhteistyön edistäminen	33
2.4 Oppilaiden ja opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhohtopalvelujen yhdenvertaisen saatavuuden sekä laadun turvaaminen	36
2.5 Opiskeluhoollon toteuttamisen ja johtamisen vahvistaminen toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä.....	38
2.6 Muita havaintoja.....	40
3 Kehittämisehdotukset	43
Lähteet	45

Julkaisija

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi

Julkaisun nimi

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointi esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutuksessa

Tekijät

Summanen Anna-Mari, Rumpu Niina, Huhtanen Mari

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) tuli voimaan 1.8.2014. Laissa säädetään esi- ja perusopetuksessa olevan oppilaan sekä lukiossa ja ammatillisessa peruskoulutuksessa olevan opiskelijan oikeudesta opiskeluhuoltoon. Laissa säädetään myös opiskeluhuollon järjestämisestä. Lain tarkoituksena on 1)oppilaiden ja opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin, opiskelukyvyyn ja osallisuuden edistäminen, 2)ongelmien syntyminen ennaltaehkäisy, 3)varhaisen tuen turvaaminen sitä tarvitseville, 4)koulu- ja opiskeluyhteisön ja -ympäristön hyvinvoinnin, terveellisyyden, turvallisuuden ja esteettömyyden, yhteisöllisen toiminnan sekä kodin ja oppilaitoksen välisen yhteistyön edistäminen, 5)oppilaiden ja opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhuoltopalvelujen yhdenvertaisen saatavuuden ja laadun turvaaminen sekä 6)opiskeluhuollon toteuttamisen ja johtamisen vahvistaminen toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013; HE 67/2013.)

Hyväksyessään oppilas- ja opiskelijahuoltolain eduskunta edellytti vastauksessaan (EV 218/2013 vp) kyseisen lain toimeenpanon arviointia. Eduskunta antoi opetus- ja kulttuuriministeriölle seurantatehtävän uudistuksen vaikutuksista opiskeluhuollon vaikuttavuuteen, tehostumiseen, palvelujen saatavuuteen ja henkilöstön riittävyyteen eri puolilla maata. Opetus- ja kulttuuriministeriö puolestaan antoi edellä mainitun oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointitehtävän Kansalliselle koulutuksen arviointikeskukselle (Karvi) marraskuussa 2015.

Karvi toteutti kevään ja alkukesän 2017 aikana oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arvioinnin. Arviointiin osallistui 264 opetuksen ja koulutuksen järjestäjän opiskeluhuollon ohjausryhmää, 159 esiopetuksen yksikkökohtaista oppilashuoltoryhmää, 459 perusopetuksen koulukohtaista oppilashuoltoryhmää, 215 lukiokoulutuksen oppilaitoskohtaista opiskeluhuoltoryhmää, 5 199 perusopetuksen 5. luokan oppilasta, 7 882 perusopetuksen 8. luokan oppilasta, 8 038 lukion toisen vuosikurssin opiskelijaa sekä 15 viranomaistahojen ja sidosryhmien edustajaa. Viranomaisten ja sidosryhmien arviointi toteutettiin teemahaastatteluin, muutoin arviointiaineisto kerättiin sähköisin kyselyin. Edellisten lisäksi tehtiin aineistoanalyysit 34:lle esiopetuksen, 91:lle

perusopetuksen ja 61:lle lukiokoulutuksen opetussuunnitelman opiskeluhoolto-osuudelle. Tämän arviointiraportin tulokset ja analyysit perustuvat edellä mainittuihin aineistoihin. Tiivistelmässä tulokset esitetään lain tarkoituksen ja arviointitehtävän kautta.

Arvioinnin aikaan, keväällä 2017, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki oli ollut voimassa vain noin 2,5 vuotta. Usea asia opiskeluhoollolla on tehostunut tai kehittynyt lyhyessä ajassa positiiviseen suuntaan lain myötä. Laki esimerkiksi yhtenäisti opiskeluhoollon toimintaa ja käsitteitä sekä paransi opiskeluhoollon jatkumoa esiopetuksesta aina toiselle koulutusasteelle asti. Edelleen opiskeluhoollolla ollaan kuitenkin monin paikoin vielä muutosvaiheessa.

Oppilaiden ja opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin, opiskelukyvyyn ja osallisuuden edistäminen. Oppilaiden ja opiskelijoiden fyysisen ja psyykkisen terveyden, sosiaalisen hyvinvoinnin sekä opiskelukyvyyn edistäminen on pysynyt sekä esi- ja perusopetuksessa että lukiokoulutuksessa pääsääntöisesti ennallaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä. Esiopetuksessa tehostumista on tapahtunut hieman enemmän kuin perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Tulokset ovat samansuuntaiset myös oppilaiden ja opiskelijoiden oppimiskyvyn osalta.

Oppilaiden osallisuus yhteisöllisessä opiskeluhoollolla on tehostunut eniten perusopetuksessa. Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuudessa on vielä monin paikoin terävöittämistä. Heidän osallisuutensa esiopetusyksiköiden ja perusopetuksen koulujen oppilashuoltoryhmissä oli todella vähäinen. Lukiossa tilanne oli hieman parempi. Oppilaiden ja opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet koulujen ja oppilaitosten erilaisten suunnitelmien laatimiseen olivat myös erittäin vähäiset. Sen sijaan oppilaiden ja opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien heitää koskevissa asioissa koettiin lisääntyneen lain myötä paljon. Perusopetuksen oppilaat ja lukiolaiset kokivat, että heillä on monipuolisia osallistumismahdollisuuksia koulunsa toimintoihin, kuten koulun teemapäiviin tai oppilaskunnan toimintaan. Osallistumismahdollisuutta pidettiin tärkeänä. Sen sijaan oppilaiden ja opiskelijoiden tietämys opiskeluhoollosta sekä vaikutusmahdollisuuksistaan kouluissa ja oppilaitoksissa oli vähäinen.

Ongelmien syntymisen ennaltaehkäisy ja varhaisen tuen turvaaminen sitä tarvitseville. Opiskeluhoollon painopisteen siirtyminen varhaiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisevään työhön on toteutunut parhaiten esiopetuksessa. Myös ohjausryhmien näkemykset siirtymästä olivat positiivisia. Sen sijaan lukioissa ja varsinkin perusopetuksen kouluissa painopisteen muutos on vielä kaukana esiopetuksen tasosta. Monin paikoin opiskeluhoolto on edelleen ongelmakeskeistä tulipalojen sammuttamista ja korjaavien toimenpiteiden toteuttamista, mutta on myös esiopetusyksiköitä, kouluja ja oppilaitoksia, joissa ollaan ehkäisevän otteen kehittämisessä jo huomattavasti pidemmällä.

Oppilaiden ja opiskelijoiden itse ilmaisemiin huoliin reagoidaan hyvin kaikilla kouluasteilla. Varhainen puuttuminen toteutuu sitä paremmin, mitä pienemmistä lapsista ja oppilaista on kyse. Perusopetuksen oppilaat ja lukiolaiset kokivat, että heidän huoliinsa reagoidaan hyvin ja että he myös saavat tarvitsemaansa apua melko nopeasti. Oppilaiden ja opiskelijoiden mielestä avun saaminen on helpompaa kuin avun pyytäminen.

Koulu- ja opiskeluyhteisön ja -ympäristön hyvinvoinnin, terveellisyden, turvallisuuden ja esteettömyyden, yhteisöllisen toiminnan sekä kodin ja oppilaitoksen välisen yhteistyön edistäminen. Lain tuoma tehostumisvaikutus koulu- ja opiskeluyhteisön ja -ympäristön hyvinvointiin sekä oppimisympäristöjen kehittämiseen on ollut vähäinen. Sen sijaan edellä mainittujen teemojen koettiin toteutuvan kouluissa ja oppilaitoksissa hyvin. Perusopetuksen oppilaat sekä lukio-opiskelijat totesivat, että kouluissa ja oppilaitoksissa tulisi panostaa nykyistä enemmän turvataitojen edistämiseen, kouluviihtyvyyteen sekä fyysisen ja psyykkisen terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. Lukiolaiset kokivat myös syrjäytymisen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyä sekä yhteisöllisyyden edistämisen tärkeinä kehittämiskohteina.

Yhteisöllinen opiskeluhoito toteutui parhaiten lukioissa ja perusopetuksessa, ja tehostumista oli tapahtunut eniten esiopetuksessa. Opiskeluhoitoon painopisteen siirtyminen yksilökohtaisesta opiskeluhoitosta yhteisölliseen oli tehostunut eniten esiopetuksessa. Myös opiskeluhoitoon ohjausryhmät allekirjoittivat tehostumisen. Sen sijaan perusopetuksessa ja lukioissa suhtauduttiin asiaan kriittisemmin. Esiopetusyksiköt, koulut ja oppilaitokset etenevät yhteisöllisen opiskeluhoitoon toteuttamisessa ja kehittämisessä eri tahtia: osa on jo pidemmällä ja osa vasta alkutaipaleella. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on tehostanut lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osuutta yhteisöllisessä opiskeluhoitossa. Opiskeluhoitohenkilöstön osallistumisaste koulujen ja oppilaitosten yhteisölliseen toimintaan vaihteli. Kuraattorien ja terveydenhoitajien osallistumisaktiivisuus oli parhain, lääkäreiden hyvin minimaalinen.

Opiskeluhoitollinen yhteistyö kodin ja koulun välillä tehostui lain myötä erityisesti esi- ja perusopetuksessa. Esiopetuksessa oppilashuoltoa toteutetaan joko aina tai lähes aina (87,3 % vastauksista) yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. Myös perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa tehdään huoltajien kanssa tarvittavaa opiskeluhoitollista yhteistyötä. Lain vaikutus yhteistyön tehostumiseen on ollut kohtalaista. Huoltajien osallisuus yhteisöllisessä opiskeluhoitossa on tehostunut vaihtelevasti eri kouluasteilla. Huoltajien osallisuus toteutui parhaiten esiopetuksessa ja selkeästi heikointen lukiokoulutuksessa.

Oppilaiden ja opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhoitopalvelujen yhdenvertaisen saatavuuden ja laadun turvaaminen. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on tehostanut psykologi- ja kuraattoripalveluiden saatavuutta kaikilla kouluasteilla. Tosin on myös kouluja ja oppilaitoksia, joissa edellä mainittujen palvelujen saatavuus on heikentynyt. Opiskeluhoitopalveluiden saatavuus on parhainta terveydenhoitajapalveluissa. Psykologi- ja lääkäripalveluiden saatavuus on heikointa, monin paikoin jopa täysin riittämätöntä. Yhdenvertainen saatavuus opiskeluhoitopalveluissa ei siis toteudu. Haasteita on myös oppilas- ja opiskelijahuoltolain asettamien aikarajavaateiden sekä opiskeluhoitopalveluiden lähipalveluperiaatteen toteutumisessa. Yksilökohtainen opiskeluhoito on tehostunut lain myötä kaikilla kouluasteilla. Oppilaiden tietosuoja on parantunut lain myötä selkeästi.

Opiskeluhoitoon toteuttamisen ja johtamisen vahvistaminen toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on tehostanut opiskeluhoitoon toimintakäytänteitä kaikilla kouluasteilla. Tosin variaatiota ilmenee kuntien, koulujen ja oppilaitosten kesken. Monet käytänteet ovat olleet toimivia jo ennen lakia, joten lain tehostumisvaikutus on paikoin vähäinen. Laki on tehostanut esimerkiksi opiskeluhoitoon suunnitelmallisuutta,

selkeyttänyt johtamista, koordinoitua ja eri toimijoiden vastuita sekä jäsentänyt opiskeluhoitoa. Opiskeluhoollosta on tullut oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä entistä monialaisempi kokonaisuus. Haasteita on esimerkiksi poikkihallinnollisessa yhteistyössä, tiedonsiirroissa ja opiskeluhoitoketjuissa. Lisäksi useat lain kauaskantoisemmat vaikutukset, kuten korjaavien toimenpiteiden, lastensuojelutarpeen ja mielenterveyspalvelujen tarpeen väheneminen, odottavat vielä toteutumista.

Utgiven av

Nationella centret för utbildningsutvärdering NCU

Publikationens namn

Utvärdering av verkställandet av lagen om elev- och studerandevård inom förskoleundervisning och grundläggande utbildning samt gymnasieutbildning

Utarbetad av

Summanen Anna-Mari, Rumpu Niina, Huhtanen Mari

Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) trädde i kraft 1.8.2014. I lagen föreskrivs det om den rätt till elevhälsa som gäller för eleverna inom förskoleundervisning och grundläggande utbildning samt studerande inom gymnasiet och grundläggande yrkesutbildning. I lagen föreskrivs även om anordnande av elevhälsa. Lagens syfte är att 1) främja de studerandes inläring, hälsa och välbefinnande samt delaktighet och att förebygga problem, 2) främja välbefinnandet i läroanstalten och i studiemiljön, en sund, trygg och tillgänglig läroanstalt och studiemiljö, gemensam verksamhet samt samarbetet mellan hemmet och läroanstalten, 3) säkerställa tidigt stöd för dem som behöver det, 4) säkerställa jämlik tillgång till och kvalitet på de elevhälsotjänster som de studerande behöver, 5) stärka genomförandet och ledningen av elevhälsoverksamheten som en funktionell helhet och som sektorsövergripande samarbete. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

När riksdagen antog lagen om elev- och studerandevård förutsatte den i sitt svar (RSv 218/2013 rd) att verkställandet av lagen skulle utvärderas. Riksdagen gav undervisnings- och kulturministeriet ett uppföljningsuppdrag gällande reformens konsekvenser för elevhälsans genomslagskraft, effektivisering, tillgången till tjänster och personalens tillräcklighet på olika håll i landet. Undervisnings- och kulturministeriet gav i sin tur Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) ovannämnda utvärderingsuppdrag om verkställandet av lagen om elev- och studerandevård i november 2015.

NCU genomförde utvärderingen av verkställandet av lagen om elev- och studerandevård under våren och försommaren 2017. I utvärderingen deltog 264 styrgrupper för elevhälsan hos undervisnings- och utbildningsanordnare, 159 enhetsvisa elevvårdsgrupper inom förskoleundervisning, 459 skolvisa elevvårdsgrupper inom grundläggande utbildning, 215 läroanstaltsvisa elevhälsogrupper inom gymnasieutbildning, 5 199 elever på årskurs 5 inom den grundläggande utbildningen, 7 882 elever i årskurs 8 inom den grundläggande utbildningen, 8 038 studerande i andra årskursen i gymnasiet samt 15 representanter för myndigheter och intressentgrupper. Utvärderingen av myndigheter och intressentgrupper genomfördes med hjälp av temaintervjuer,

i övrigt samlades utvärderingsmaterialet in via digitala enkäter. Utöver de ovannämnda gjordes materialanalyser på elevhälsoavsnittet i 34 läroplaner för förskoleundervisning, 91 läroplaner för grundläggande utbildning och 61 läroplaner för gymnasieutbildning. Resultaten och analyserna i den här utvärderingsrapporten grundar sig på ovannämnda material. I sammanfattningen presenteras resultaten via lagens syfte och utvärderingsuppdraget.

När utvärderingen genomfördes, våren 2017, hade lagen om elev- och studerandevård varit i kraft bara en kort tid i cirka 2,5 år. En hel del inom elevhälsan har effektiviserats eller på en kort tid utvecklats i en positiv riktning i och med lagen. Till exempel förenhetligade lagen elevhälsoverksamheten och begreppen samt förbättrade kontinuiteten i elevvården från förskoleundervisning ända fram till det andra utbildningsstadiet. Elevhälsan befinner sig i många avseenden fortfarande i ett förändringsskede.

Främjande av elevernas och studerandenas hälsa, välbefinnande, studieförmåga och delaktighet. Främjandet av elevernas och studerandenas fysiska och psykiska hälsa, sociala välbefinnande samt studieförmåga har i regel förblivit oförändrad inom såväl förskoleundervisning som grundläggande utbildning och gymnasieutbildning i och med lagen om elev- och studerandevård. Inom förskoleundervisning har effektiviseringen varit något större än inom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen. Resultaten är liknande även när det gäller elevernas och studerandenas inlärningsförmåga.

Elevernas delaktighet i generell inriktad elevhälsa har effektiviserats mest inom den grundläggande utbildningen. På många ställen finns det utrymme att öka elevernas och studerandenas delaktighet. Deras delaktighet i förskoleenheternas och skolornas elevvårdsgrupper var liten. I gymnasiet var situationen något bättre. Elevernas och studerandenas påverkansmöjligheter i utarbetandet av olika planer i skolor och läroanstalter var också små. Däremot upplevde eleverna och studerandena att deras påverkansmöjligheter i frågor som berör dem själva att ha ökat mycket i och med lagen. Elever inom den grundläggande utbildningen och gymnasiestudierandena upplevde att de har mångsidiga möjligheter att delta i skolans olika funktioner, som i temadagar på skolan eller i elevkårens verksamhet. Möjligheten att delta ansågs vara viktig. Däremot var elevernas och studerandenas kunskaper om elevhälsan samt deras påverkansmöjligheter i skolor och läroanstalter ringa.

Förebyggande av problem och säkerställande av tidigt stöd för dem som behöver det. Inom elevhälsan har man flyttat börjat fokusera på tidigt ingripande och förebyggande arbete. Det har genomförts bäst inom förskoleundervisningen. Också styrgruppernas syn på att man fokuserar på tidigt ingripande och förebyggande arbete har varit positivt. Däremot är fokusändringen i gymnasier och särskilt i skolor inom den grundläggande utbildningen fortfarande inte på förskoleundervisningens nivå. På många ställen handlar arbetet inom elevhälsan fortfarande om att släcka bränder där problemen är stora och att utföra korrigerande åtgärder, men det finns förskoleenheter, skolor och läroanstalter där man har kommit avsevärt längre med att utveckla de förebyggande åtgärderna.

På alla utbildningsstadier reagerar man väl på de problem som elever och studerandena uttryckt. Ju mindre barn och elever det handlar om, desto bättre förverkligas tidigt ingripande. Elever inom

den grundläggande utbildningen och gymnasister upplevde att man reagerar väl på deras problem och att de också rätt snabbt får den hjälp de behöver. Eleverna och studerandena ansåg att det är lättare att få hjälp än att be om hjälp.

Främjande av välbefinnandet, hälsan, säkerheten och tillgängligheten i skol- och studiegemenskapen och -miljön, gemensam verksamhet samt samarbetet mellan hemmet och läroanstalten. Den effektiviseringsverkan som lagen medfört för skol- och studiegemenskapens och -miljöns välbefinnande samt för utveckling av lärmiljöer har varit liten, men man upplevde att ovannämnda teman förverkligades väl i skolorna och läroanstalterna. Eleverna inom den grundläggande utbildningen och gymnasisterna konstaterade att det borde satsas mer på främjande av säkerhetsfärdigheter, på skoltrivsel, på fysisk och psykisk hälsa och socialt välbefinnande än i nuläget. Gymnasisterna upplevde förebyggandet av marginalisering och mobbning, samt främjande av gemenskap som viktiga utvecklingsområden.

Den generellt inriktade elevhälsan genomfördes bäst i gymnasier och skolor, och effektiviseringen hade varit störst inom förskoleundervisningen. Fokusskiftet inom elevhälsa från individuellt till generellt inriktad elevhälsa hade effektiviserats mest inom förskoleundervisningen. Även styrgrupperna för elevhälsan undertecknade den här effektiviseringen. Däremot förhöll man sig mer kritiskt till saken inom den grundläggande utbildningen och inom gymnasierna. Förskoleenheterna, skolorna och läroanstalterna framskrider i olika takt i genomförandet och utvecklandet av generellt inriktad elevhälsa: vissa är längre hunna medan andra fortfarande är i startgroparna. Lagen om elev- och studerandevård har effektiviserat barnens, elevernas och studerandenas andel i den generellt inriktade elevhälsan. Elevhälsopersonalens delaktighetsgrad i den gemensamma verksamheten i skolor och läroanstalter varierade. Deltagaraktiviteten var högst bland kuratorer och hälsovårdare, medan den bland läkare var minimal.

Elevhälsosamarbetet mellan hemmet och skolan effektiviserades i och med lagen särskilt inom förskoleundervisning och grundläggande utbildning. Elevvården inom förskoleundervisning genomförs alltid eller nästan alltid (87,3 % av svaren) i samarbete med barnet och vårdnadshavaren. Även inom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen utförs behövligt elevhälsosamarbete med vårdnadshavarna. Konsekvenserna av lagen för effektivisering av samarbetet har varit måttliga. Vårdnadshavarnas delaktighet i generellt inriktad elevhälsa har effektiviserats på varierande sätt på olika utbildningsstadier. Vårdnadshavarnas delaktighet genomfördes bäst inom förskoleundervisning och klart sämst inom gymnasieutbildning.

Tryggande av en jämlik tillgång till och kvalitet på de elevhälsotjänster som eleverna och de studerande behöver. Lagen om elev- och studerandevård har effektiviserat tillgången till psykolog- och kuratorstjänster på alla skolstadier. Det finns trots allt skolor och läroanstalter där tillgången till ovannämnda tjänster har försämrats. Tillgången till elevhälsotjänster är bäst inom hälsovårdartjänster. Tillgången till psykolog- och läkartjänster är svagast, på många ställen rentav helt otillräcklig. Således förverkligas inte jämlik tillgång till elevhälsotjänster. Det finns dessutom utmaningar i att uppfylla de tidsfristkrav som lagen om elev- och studerandevård ställer och det finns utmaningar i genomförandet av närserviceprincipen inom elevhälsotjänster. Individuellt inriktad elevhälsa har effektiviserats på alla skolstadier i och med lagen. Elevernas integritetsskydd har tydligt förbättrats i och med lagen.

Stärkande av genomförande och ledning av elevhälsa som en funktionell helhet och ett sektorsövergripande samarbete. Lagen om elev- och studerandevård har effektiviserat elevhälsans verksamhetsrutiner på alla skolstadier. Det förekommer en del variation mellan kommuner, skolor och läroanstalter. Många rutiner har fungerat väl redan före lagen, och därför är lagens effektiviseringsverkan ställvis liten. Lagen har till exempel effektiviserat långsiktiga planer inom elevhälsan, tydliggjort ledningen, samordnandet och ansvar mellan olika aktörer och skapat struktur i elevhälsan. Elevhälsan har i och med lagen om elev- och studerandevård blivit en mer sektorsövergripande helhet. Det förekommer fortfarande utmaningar till exempel i det tväradministrativa samarbetet, i informationsgången och i elevhälsoregister. De långsiktiga effekterna av lagen, som ännu inte realiserats, är färre korrigerande åtgärder och minskat behov av barnskydd och mentalvårdstjänster.

Tiivistelmä keskeisistä arviointituloksista kohderyhmittäin

Arviointi kohdistettiin kaikkiin opetuksen ja koulutuksen järjestäjiin, näytteenä valittuihin esiopetusyksiköihin, kouluihin ja oppilaitoksiin sekä näiden koulujen viides- ja kahdeksaluokkalaisiin oppilaisiin sekä lukion toisen vuosikurssin opiskelijoihin. Sähköiset kyselyt toteutettiin helmimaaliskuussa 2017. Arviointiin sisältyi myös opetussuunnitelmien opiskeluhoito-osuuksien analysointi. Lisäksi arvioinnissa haastateltiin viranomaisia ja sidosryhmiä, jotka olivat olleet valmistelemassa oppilas- ja opiskelijahuoltolakeja tai joiden tehtäväkenttää opiskeluhoitoon asiat koskettivat.

Vuonna 2017 toteutettuun arviointiin osallistui yleissivistävän koulutuksen osalta

- 264 opetuksen ja koulutuksen järjestäjän opiskeluhoito-osuusr ryhmää
- 215 lukiokoulutuksen oppilaitoskohtaista opiskeluhoito-osuusr ryhmää
- 459 perusopetuksen koulukohtaista oppilashuolto-osuusr ryhmää
- 159 esiopetuksen yksikkökohtaista oppilashuolto-osuusr ryhmää
- 21 119 oppilasta ja opiskelijaa, joista
 - 8 038 opiskeli lukion toisella vuosikurssilla
 - 7 882 kävi perusopetuksen 8. luokkaa
 - 5 199 oli perusopetuksen 5. luokalla
- 15 viranomaistahojen ja sidosryhmien edustajaa

Viranomaisten ja sidosryhmien arviointi toteutettiin teemahaastatteluin, muutoin arviointitieto kerättiin sähköisin kyselyin. Lisäksi analysoitiin 34 esiopetuksen, 91 perusopetuksen ja 61 lukiokoulutuksen opetussuunnitelman opiskeluhoito-osuutta.

1.1 Opiskeluhuollon ohjausryhmät

Opiskeluhuollon ohjausryhmän kyselyyn vastasi 261 (69,9 %) opetuksen tai koulutuksen järjestäjää. Vastauksia on kuitenkin 264, sillä muutama järjestäjä vastasi erikseen esi- tai perusopetuksen tai lukiokoulutuksen osalta. Opiskeluhuollon ohjausryhmän lukuvuosittaisten kokoontumiskertojen määrä vaihteli paljon (0–35). Tavanomaisimmin (36,0 %) kokoontumiskertoja oli lukuvuodessa kaksi. Myös opiskeluhuollon ohjausryhmien kokoonpanoissa oli paljon vaihtelevuutta. Useimmiten opiskeluhuollon ohjausryhmään kuului opetuksen tai koulutuksen järjestäjä, eri kouluasteiden edustajat, psykologi, kuraattori ja terveydenhoitaja. Lääkärin, vastaavan kuraattorin, ammatillisen koulutuksen edustajan ja eri yhteistyötahojen osuudet ohjausryhmissä jäivät vähäisiksi. Myös kyselyyn vastanneiden ohjausryhmien kokoonpanoissa oli vaihtelua. Yleisimmin vastaajaryhmässä oli opetuksen järjestäjän ja perusopetuksen edustajat.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset opiskeluhuollon tehostumiseen ja vaikuttavuuteen

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki lisäsi opiskeluhuollon ohjausryhmien opiskeluhoitotyön suunnitelmallisuutta sekä paransi lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien kouluissa ja oppilaitoksissa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain myönteisiä vaikutuksia ovat myös oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden lisääntyminen yhteisöllisessä opiskeluhuollossa sekä kotien ja koulujen välisen opiskeluhoollollisen yhteistyön lisääntyminen. Yhteisöllisen opiskeluhuollon järjestäminen tehostui eniten kaupunkimaisissa kunnissa ja vähiten maaseutumaisissa kunnissa. Kehittämiskohteena on huoltajien ja koko kouluyhteisön osallisuuden tehostaminen yhteisöllisessä opiskeluhuollossa. Opiskeluhoitohenkilöstöstä kuraattorit olivat niitä, jotka osallistuivat aktiivisimmin yhteisöllisen opiskeluhuollon toimintaan. Lääkäreiden osuus niissä oli vähäinen.

Ohjausryhmät (63,3 %) kokivat yksittäiseen oppilaaseen kohdistuvan opiskeluhuollon pääsääntöisesti tehostuneen oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä. Noin yhdeksän prosenttia vastaajista näki tehostumisen olleen merkittävää. Viidenneksen (18,9 %) mukaan toiminta oli pysynyt ennallaan ja noin yhdeksän prosenttia koki sen heikentyneen. Ohjausryhmistä 57 prosenttia (n = 150) pohti syitä yksittäiseen oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistuvan opiskeluhuollon muuttumiseen. Muutosta koettiin tapahtuneen muun muassa toiminnan tehostumisessa, selkeytymisessä ja tarkentumisessa sekä tietoisuuden lisääntymisessä. Noin viidesosa vastaajista ilmoitti, että toiminnassa ei ole tapahtunut positiivista muutosta tai toiminta on jopa heikentynyt oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaantulon jälkeen. Noin 18 prosenttia vastaajista nosti esiin oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien huomioimisen lisääntymisen sekä heidän vaikutusmahdollisuuksiensa paranemisen.

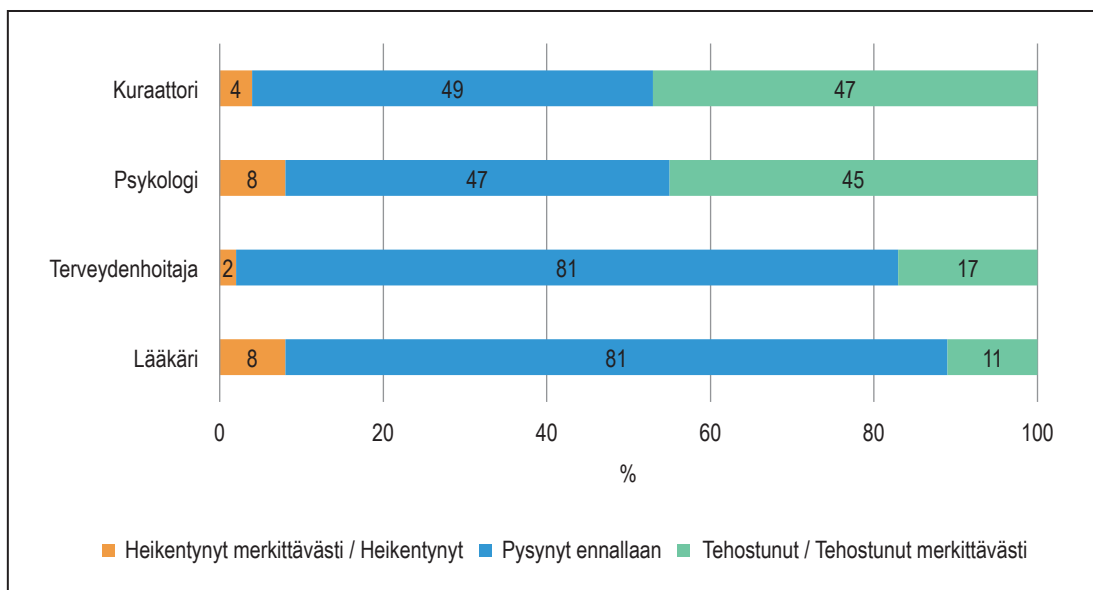
Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki selkeytti eri toimijoiden vastuuta, jäseniä ja tehosti opiskeluhuollon toimintaa, paransi oppilaiden ja opiskelijoiden tietosuoja ja avunsaantia, paransi opiskeluhuollon jatkumoa esiopetuksesta toiselle koulutusasteelle asti sekä teki opiskeluhollosta monialaisemman kokonaisuuden. Ohjausryhmät arvioivat opiskeluhuollon kokonaistilan olevan selkeästi parempi oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaantulon jälkeen kuin sitä ennen.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki toi mukanaan paljon hyvää, mutta edelleen opiskeluhuollossa on useita kehittämiskohteita. Opiskeluhuollon ohjausryhmien vastausten perusteella kehittämistä on esimerkiksi opetuksen järjestäjän toteuttamassa koulujensa opiskeluhuollon seurannassa ja arvioinnissa (esim. palautteen keräämisen useus ja kerätyn palautetiedon hyödyntäminen), turhien esteiden poistamisessa viranomaisten välisestä opiskeluhuollollisesta yhteistyöstä sekä opiskeluhoitokistereiden ja kirjaamiskäytänteiden kehittämisessä. Myös yksilökohtaisen opiskeluhuollon toteuttamisessa on paikoin kehittämistä. Esimerkiksi oppilaiden ja opiskelijoiden suostumusten ja kirjallisten lupien pyytäminen toteutuu paikoin huonosti. Osa ohjausryhmistä ilmaisi oppilas- ja opiskelijahuoltolain aikarajavaateiden toteutuvan huonosti. Haasteita on myös opiskeluhoitohenkilöstön vaihtuvuudessa, lisääntyvään palvelutarpeeseen vastaamisessa ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden palveluiden tarjoamiseen liittyvissä kieliongelmissa.

Lisäksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain kauaskantoisempien tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten korjaavien toimenpiteiden, lasten perheneuvolan palveluiden tarpeen, lastensuojelun tarpeen, lasten mielenterveyspalveluiden tarpeen sekä lasten sosiaalipalveluiden tarpeen vähenemiseksi, on vielä paljon tehtävää. Hieman yli puolet opiskeluhuollon ohjausryhmistä oli *osittain* tai *täysin samaa mieltä*, että oppilas- ja opiskelijahuoltolailla ei ole saatu aikaan taloudellisia säästöjä.

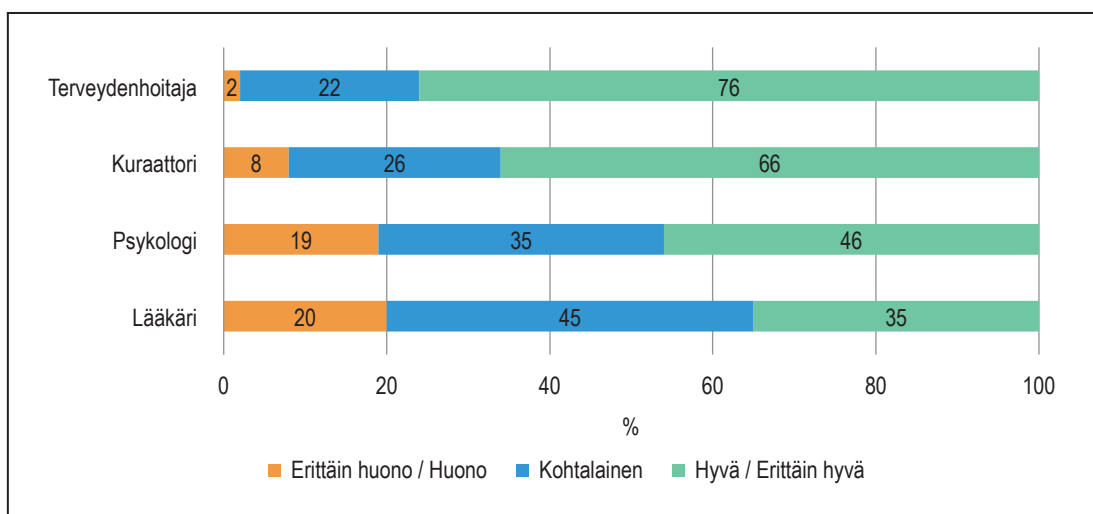
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset palveluiden saatavuuteen ja henkilöstön riittävyteen

Ohjausryhmät arvioivat yksilökohtaisten opiskeluhoitopalveluiden saatavuuden pääsääntöisesti *pysyneen ennallaan* oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä (kuvio 1). Kuraattoripalveluiden katsoi *tehostuneen* 47 prosenttia opiskeluhuollon ohjausryhmistä. Psykologipalveluiden osalta vastaava prosenttiosuus oli 45. Osa ohjausryhmistä arvioi saatavuuden *heikentyneen* esimerkiksi lääkäri- ja psykologipalveluissa. Enin osa (86,7 %) opiskeluhuollon ohjausryhmistä oli *osittain* tai *täysin samaa mieltä* siitä, että oppilaat ja opiskelijat saavat opiskeluhuollon palvelut oppilas- ja opiskelijahuoltolain asettamien määräaikojen puitteissa.

KUVIO 1. Opiskeluhoillon ohjausryhmien näkemys oppilas- ja opiskelijahuoltolain aikaansaamasta muutoksesta yksilökohtaisten opiskeluhoitopalveluiden saatavuudessa (n = 254–261)

Lähes viidennes ohjausryhmistä koki erityisesti lääkäreiden ja psykologien riittävyyden opiskeluhoilossa olevan joko *huonoa* tai *erittäin huonoa* (kuvio 2). Terveydenhoitajien ja kuraattoreiden riittävyys arvioitiin pääsääntöiseksi joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi*.

KUVIO 2. Opiskeluhoillon ohjausryhmien näkemys henkilöstön riittävydestä opiskeluhoilossa (n = 257–263)

Opiskeluhuollon ohjausryhmien näkemyksiä opiskeluhuollon vahvuuksista ja kehittämiskohteista

Ohjausryhmien tuli mainita kolme keskeisintä oppilas- ja opiskelijahuoltolain myönteistä vaikutusta opiskeluhuollon toteuttamiseen. Ohjausryhmistä 199 (75,4 %) pohti edellä mainittuja myönteisiä vaikutuksia. Vastaukset oppilas- ja opiskelijahuoltolain tuomiin myönteisiin vaikutuksiin jakautuivat seuraavasti:

- **Yhteistyö, osallisuus, moniammatillisuus** (26,5 % vastauksista)
- **Yhdenmukaisuus, selkeys (mm. systemaattisuus, suunnitelmallisuus ja seuranta)** (25,5 % vastauksista)
- **Ennaltaehkäisevä näkökulma, yhteisöllinen opiskeluhoito** (13,9 % vastauksista)
- **Saatavuus (psykologit, kuraattorit) ja resurssit** (9,5 % vastauksista)
- **Suunnitelmat, veloitteet, normitus** (8,6 % vastauksista)
- **Yksilökohtainen opiskeluhoito, oppilaiden oikeudet** (6,5 % vastauksista)
- **Painoarvo opiskeluhuollolle, positiivisuus** (2,3 % vastauksista)
- **Muut vastaukset** (7,2 % vastauksista)

Ohjausryhmistä 238 (90,2 %) mietti opiskeluhuoltonsa ja sen toteuttamisen vahvuuksia. Opiskeluhuollon vahvuuksia pohtiessaan ohjausryhmät nostivat esiin muun muassa 1) moniammatillisuuden, yhteistyön, yhteisöllisyyden ja osallisuuden (24,1 % vastauksista), 2) joustavuuden, toimivuuden, nopeuden, tehokkuuden ja toimintakulttuurin (14,7 % vastauksista), 3) ammatitaidon ja henkilöstön (14,2 % vastauksista), 4) palvelujen saatavuuden, tasavertaisuuden sekä yleisesti resurssit (11,3 % vastauksista), 5) toimintaympäristön sopivan koon tai pienenä ja tuttuuden (9,9 % vastauksista), 6) suunnitelmallisuuden, säännöllisyyden, sitoutumisen ja järjestelmällisyyden (8,7 % vastauksista) sekä 7) kehittämishalukkuuden (3,5 % vastauksista). Vastauksista niitä, jotka eivät olleet luokiteltavissa edellä mainittuihin kategorioihin (esim. opiskeluhuollon arviointi), oli 13,6 prosenttia.

Ohjausryhmistä 228 (86,4 %) kirjasi kehittämiskohteitaan. Eniten kehittämistä nähtiin ennaltaehkäisevässä työssä, yhteisöllisessä opiskeluhoitotyössä, varhaisessa puuttumisessa ja osallisuudessa (22,3 % vastauksista) sekä resurssissa, palveluiden saatavuudessa, saavutettavuudessa ja yhdenvertaisuudessa (19,4 % vastauksista). Muita mainittuja kehittämiskohteita olivat erilaiset opiskeluhuollon lomakkeet ja rekisterit sekä opiskeluhuollon arviointi ja seuranta (13,9 % vastauksista), toimintatavat, rakenteet, suunnitelmallisuus ja yhteiset käytänteet (13,9 % vastauksista), salassapitoon, oppilaiden oikeuksiin ja tiedonkulkuun liittyvät asiat (9,8 % vastauksista), toimijoiden pysyvyys ja sitoutuminen sekä opettajien opiskeluhuollollinen tietämys (3,5 % vastauksista) ja esiopetuksen oppilashuolto (1,2 % vastauksista). Vastauksista niitä, jotka eivät olleet luokiteltavissa edellä mainittuihin kategorioihin (esim. hyvien käytänteiden jakaminen), oli 16 prosenttia.

1.2 Oppilashuolto esiopetuksessa

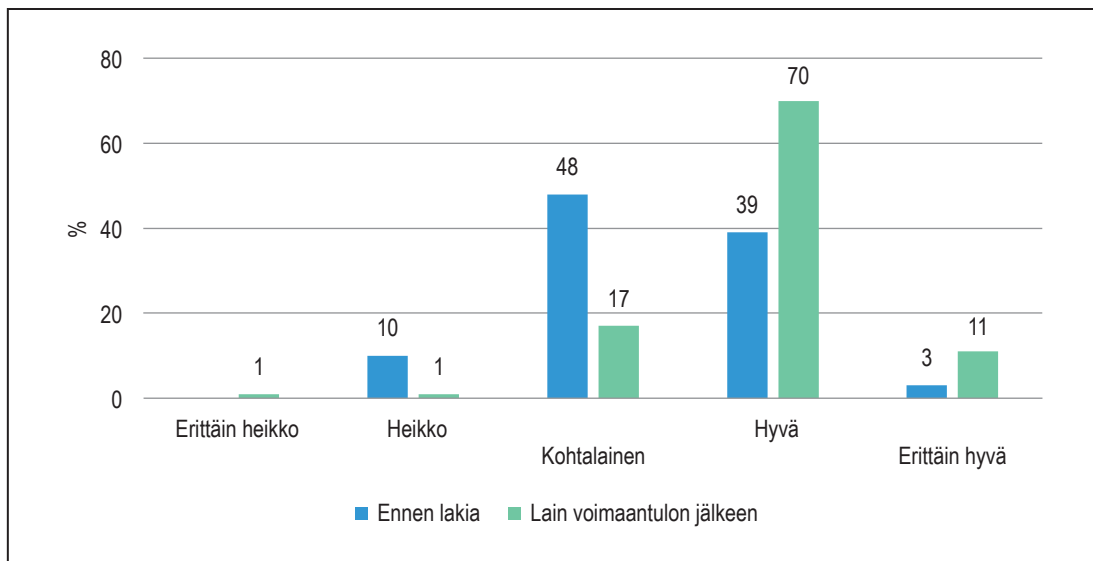
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointiin osallistui 159 esiopetusyksiköiden oppilashuoltoryhmää, jotka edustivat sekä päiväkodeissa että koulujen yhteydessä toteutettavaa esiopetusta. Arviointiin osallistuneiden esiopetusyksiköiden opetuskieli oli pääsääntöisesti suomi (91,8 %). Ruotsinkielisiä esiopetusyksiköitä oli arvioinnissa mukana yhdeksän (5,7 %) ja niitä yksiköitä, joiden opetuskielenä oli sekä suomi että ruotsi, oli kolme (1,9 %).

Esiopetuksen yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät kokoontuivat tavanomaisemmin (45,3 % vastauksista) kaksi kertaa lukuvuoden aikana, mutta kokoontumiskertojen määrässä oli paljon vaihtelua (0–38). Lääkäreiden, lasten, lastenhoitajien ja huoltajien osallisuus esiopetuksen yksikkökohtaisissa oppilashuoltoryhmissä oli vähäinen. Oppilashuoltoryhmät arvioivat, että oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on lisännyt joko *jonkin verran* tai *merkittävästi* lastentarhanopettajien, erityislastentarhanopettajien ja päiväkodinjohtajien oppilashuollollista työmäärää. Myös kuraattoreiden ja psykologien työmäärän katsottiin pääsääntöisesti lisääntyneen lain myötä.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset oppilashuollon tehostumiseen ja vaikuttavuuteen esiopetuksessa

Laki selkeytti paljon oppilashuollon eri toimijoiden vastuita, siirsi painopistettä varhaiseen puutumiseen ja ennaltaehkäisevään työhön, teki oppilashuollosta monialaisemman kokonaisuuden, paransi oppilashuollon jatkumoa esiopetuksesta toiselle koulutusasteelle asti, tehosti oppilashuoltotyötä, lisäsi lasten vaikutusmahdollisuuksia ja oppilashuollon suunnitelmallisuutta sekä paransi lasten tietosuoja. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki tehosti esiopetuksen opetussuunnitelman mukaista oppilashuollon toteuttamista.

Oppilashuollon tilan joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi* arvioineiden osuus lisääntyi oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä (kuvio 3). Laki edisti huoltajien, lastentarhanopettajien ja erityislastentarhanopettajien vaikutusmahdollisuuksia yhteisöllisessä oppilashuollossa sekä jäsennytti oppilashuollon toimintaa, johtamista ja koordinoitua. Esiopetuksen yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät kokivat myös yhteistyön lisääntyneen kotien ja esiopetusyksiköiden kesken, tiedonsiirron parantuneen eri hallinnonalojen välillä sekä opiskeluhuoltolainsäädännön ja siihen liittyvien käsitteiden selkeytyneen. Tosin noin neljännes vastaajista oli sitä mieltä, että laki ei ole poistanut turhia esteitä viranomaisten oppilashuoltoon liittyvän yhteistyön väliltä. Viidennes vastaajista puolestaan koki, että laki ei ole lisännyt yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen ja opetustoimen välillä.

KUVIO 3. Oppilashuollon tila esiopetuksessa ennen ja jälkeen oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaantumisen (n = 145–149)

Lähes kahdella kolmasosalla esiopetuksen yksikkökohtaisista oppilashuoltoryhmistä oli toiminta tehostunut lain myötä. Oppilashuoltoasioiden tiedottaminen tehostui myös paljon. Yli 60 prosenttia ryhmistä koki lain tehostaneen sekä yksilökohtaista että yhteisöllistä oppilashuoltoa. Keskiarvotarkastelut osoittivat, että yhteisöllisen oppilashuollon järjestäminen toteutuu suomenkielisissä esiopetusyksiköissä (ka 3,9) paremmin kuin ruotsinkielisissä esiopetusyksiköissä (ka 3,3).

Laki tehosti myös lasten kuulemistä heitä koskeissa asioissa, erilaisten toimintatapojen ja käytänteiden kehittämistä sekä yhteisten tavoitteiden linjaamista esiopetuksen oppilashuoltoon. Esiopetuksen yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät arvioivat myös, miten valtakunnallinen ohjaus (esim. OPH ja THL) on tukenut oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanoa esiopetuksen oppilashuollossa. Enin osa (60,2 %) ryhmistä arvioi tuen *kohtalaiselle* tasolle. Noin neljäsosa (25,2 %) koki kansallisen ohjauksen joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi* ja 15 prosenttia joko *huonoksi* tai *erittäin huonoksi*. Sekä residuaali- että keskiarvotarkastelut osoittivat ruotsinkielisten esiopetusyksiköiden kokeneen kansallisen ohjauksen hieman paremmaksi suomenkielisiin esiopetusyksiköihin nähden.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset palveluiden saatavuuteen ja henkilöstön riittävyteen esiopetuksessa

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki paransi kuraattoripalveluiden saatavuutta kohtalaisesti ja psykologipalveluiden saatavuutta vähän. Pääsääntöisesti oppilashuoltopalveluiden saatavuus pysyi *ennallaan*. Arviointihetkellä terveydenhoitajien, kuraattoreiden ja psykologien saatavuus koettiin pääosin joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi*. Saatavuudessa oli kuitenkin vaihtelua, sillä 16–18 prosenttia ryhmistä arvioi kuraattori-, psykologi- tai lääkäripalveluiden saatavuuden joko *huonoksi* tai *erittäin*

huonoksi. Terveystenhoitajien saatavuus oli maaseutumaisissa kunnissa parempaa kuin taajaan asutuissa tai kaupunkimaisissa kunnissa, muutoin taustamuuttujatarkasteluissa ei ilmennyt eroa. Esiopetuksen yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät kokivat lasten avunsaannin helpottuneen lain myötä.

Esiopetuksen yksikkökohtaisista oppilashuoltoryhmistä noin 70 prosenttia arvioi kokonaisuutena yksittäiseen lapseen kohdistuvan oppilashuollon tehostuneen vuonna 2014 voimaan astuneen oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä.

Esiopetuksen yksikkökohtaisten oppilashuoltoryhmien näkemyksiä oppilashuollon vahvuuksista ja kehittämiskohteista

Ryhmistä 112 (70,4 %) kirjasi oppilas- ja opiskelijahuoltolain myönteisiä vaikutuksia esiopetuksen oppilashuollon toimintaan tai toteuttamiseen. Noin joka kolmannessa (30,8 %) vastauksessa nostettiin esille yhteistyön, yhteisöllisyyden, moniammatillisuuden ja osallisuuden tehostuminen. Viidennes (21,6 %) vastaajista mainitsi käytänteiden selkeyttämisen, suunnitelmallisuuden, kehittämisen sekä seurannan ja arvioinnin lisääntyneen. Myös muun muassa opiskeluhuoltopalveluiden saatavuus ja resurssien lisääntyminen yleisesti (16,7 %), ennaltaehkäisevän näkökulman korostaminen ja varhaisen puuttumisen terävöityminen (10,2 %) sekä suunnitelmien, velvoitteiden, normien, ohjeistusten, dokumentoinnin ja salassapidon tehostuminen (7,0 %) mainittiin oppilashuoltoryhmien vastauksissa. Lisäksi lain koettiin lisänneen oppilashuollon painoarvoa, näkyvyyttä ja tietoisuutta (5,3 %) sekä tehostaneen yksilökohtaista oppilashuoltoa ja oppilaiden oikeuksia (2,2 %). Vastauksista hieman reilu kuusi prosenttia oli sellaisia, jotka eivät olleet luokiteltavissa edellä mainittuihin teemoihin.

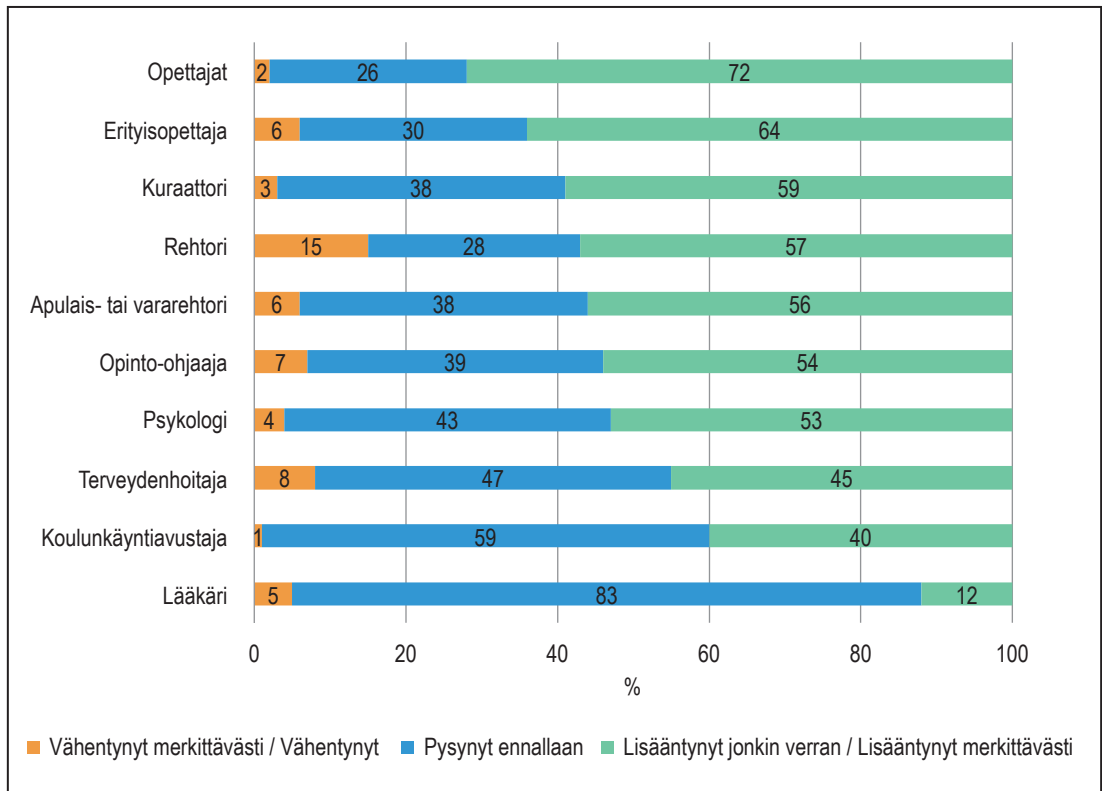
Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki vaikutti myönteisesti useaan asiaan esiopetuksen oppilashuollossa, kuten edellä olevasta huomataan. Moni asia vaatii kuitenkin vielä kehittämistä. Esiopetuksen oppilashuollon kehittämiskohteita ovat esimerkiksi esiopetuksen henkilöstön oppilashuollollisen osaamisen vahvistaminen, lasten, huoltajien ja oppilashuoltohenkilöstön osallisuuden vahvistaminen yhteisöllisessä oppilashuollossa, lääkäri-, psykologi- ja kuraattoripalveluiden saatavuuden parantaminen, oppilashuoltopalveluiden lähipalveluperiaatteen toteutuminen, turhien esteiden poistaminen viranomaisten oppilashuoltoon liittyvästä yhteistyöstä, tiedonsiirron tehostaminen, oppilashuoltorekistereiden toimivuuden parantaminen ja oppilashuoltokertomusten kirjaamiskäytänteiden selkeyttäminen. Parantamista on myös osallistavan toimintakulttuurin kehittämässä, oppilashuollon seurannan ja arvioinnin tehostamisessa sekä oppilashuoltopalveluiden saavutettavuudessa lain asettamien määräaikojen puitteissa. Lisäksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain kauaskantoisempien tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten korjaavien toimenpiteiden, lasten perheneuvolan palveluiden tarpeen, lastensuojelun tarpeen, lasten mielenterveyspalveluiden tarpeen sekä lasten sosiaalipalveluiden tarpeen vähenemiseksi, on vielä paljon tehtävää.

1.3 Oppilashuolto perusopetuksessa

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointiin osallistui 459 perusopetuksen koulu-kohtaista oppilashuoltoryhmää. Arviointiin osallistuneiden perusopetuksen koulujen opetuskieli oli pääsääntöisesti suomi (88,6 %). Ruotsinkielisiä kouluja oli arvioinnissa mukana 43 (9,4 %) ja niitä kouluja, joiden opetuskielenä oli suomi sekä jokin muu kieli, oli yhdeksän (2,0 %). Lisäksi arviointiin osallistui 13 199 perusopetuksen oppilasta (5 199 viides- ja 7 882 kahdeksaluokkalaista). Vastanneista 50,3 prosenttia oli poikia ja 49,3 prosenttia tyttöjä. Oppilaista 87 prosenttia ilmoitti äidinkielekseen suomen, kahdeksan prosenttia ruotsin ja viisi prosenttia jonkin muun kielen.

Koulukohtaisten oppilashuoltoryhmien lukuvuosittaisten kokoontumiskertojen määrä vaihteli paljon (1–60). Tavanomaisimmin (16,6 %, n = 75) ryhmä kokoontui kahdesti lukuvuoden aikana. Koulujen oppilashuoltoryhmään kuului tavallisimmin terveydenhoitaja (100 %), kuraattori (99,5 %), erityisopettaja (98,8 %) ja rehtori (98,6 %).

Yli 70 prosenttia oppilashuoltoryhmistä koki, että opettajien oppilashuollollinen työ on joko *lisääntynyt* tai *lisääntynyt merkittävästi* oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä (kuvio 4). Myös monen muun ammattiryhmän työmäärän nähtiin lisääntyneen.

KUVIO 4. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukanaan tuoma muutos eri henkilöiden oppilashuoltoon käytettyyn työmäärään perusopetuksessa (n = 214–419)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset oppilashuollon tehostumiseen ja vaikuttavuuteen perusopetuksessa

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki paransi oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia kouluissa, lisäksi oppilashuoltotyön suunnitelmallisuutta sekä paransi oppilaiden tietosuoja. Oppilasvastausten perusteella alakoululaisille tarjotaan yläkoululaisia enemmän mahdollisuuksia osallistua koulun toimintaan. Oppilaat myös pitävät osallistumismahdollisuuksiaan tärkeinä. Vastausten perusteella tärkeimpänä oppilaat pitivät sitä, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon opiskelun kehittämisessä. Kolme neljäsosaa vastaajista piti tätä joko *tärkeänä* tai *erittäin tärkeänä*.

Oppilashuollon tilan joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi* arvioineiden osuus lisääntyi oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä. Laki selkeytti myös oppilashuollon eri toimijoiden vastuuta, lisäksi oppilaiden osallisuutta yhteisöllisessä oppilashuollossa, lisäksi oppilashuoltoon liittyvää yhteistyötä kodin ja koulun kesken sekä teki oppilashuollosta monialaisemman kokonaisuuden. Taustamuuttujatarkasteluista havaittiin, että oppilashuollon monialaistuminen tuli selkeämmin esille suomenkielisissä kouluissa ruotsinkielisiin kouluihin verrattuna.

Noin puolet (51,2 %) oppilashuoltoryhmistä oli sitä mieltä, että ryhmän toiminta on joko *tehostunut* tai *tehostunut merkittävästi* lain myötä. Oppilaiden, erityisesti oppilaskuntien, vaikutusmahdollisuudet yhteisöllisessä oppilashuollossa lisääntyivät. Laki tehosti myös oppilashuoltoasioiden tiedottamista, erilaisten toimintatapojen ja käytänteiden kehittämistä sekä yhteisten tavoitteiden linjaamista perusopetuksen oppilashuoltoon.

Yli puolet koulukohtaisista oppilashuoltoryhmistä oli sitä mieltä, että oppilashuoltoon liittyvien asioiden tiedottamisen kokonaisuus on *tehostunut* vuonna 2014 voimaan astuneen oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä. Ryhmistä 40 prosenttia koki tiedottamisen *pysyneen ennallaan*. Residuaalitarkastelut osoittivat tehostumisen olleen hieman parempaa suomenkielisissä kouluissa ruotsinkielisiin kouluihin verrattuna. Ristiintaulukointi puolestaan osoitti oppilashuoltopalveluista tiedottamisen oppilaille sekä tuen tarpeen arvioinnin erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden osalta toteutuvan paremmin ruotsinkielisissä kuin suomenkielissä kouluissa.

Koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät kokivat onnistuneensa yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamisessa pääsääntöisesti (55,1 % vastauksista) *hyvin*. Tosin yhteisöllinen oppilashuolto ei koulujen arjessa ollut oppilasvastausten perusteella kovin selkeästi näkyvässä, sillä yli puolet vastaajista ei osannut sanoa, miten usein yhteisöllinen oppilashuolto näkyi koulun arjessa. Perusopetuksen oppilashuoltoryhmien vastausten perusteella oppilashuoltohenkilöstön osallistuminen yhteisölliseen oppilashuoltotoimintaan on pääosin yhteisöllisiin oppilashuoltoryhmiin, keskusteluihin ja kokouksiin osallistumista (31,9 % vastauksista) sekä suunnittelua, kehittämistä, ohjaamista ja arviointia (23,2 % vastauksista). Tapahtumiin ja oppitunteihin osallistumisesta mainitsi noin viidennes kysymykseen vastanneista oppilashuoltoryhmistä.

Isoissa (ka 4,6) ja keskisuurissa (ka 4,4) kouluissa kuraattorit osallistuivat yhteisölliseen toimintaan useammin kuin pienissä kouluissa (ka 3,8). Samankaltainen trendi on havaittavissa psykologien (isot koulut ka 4,2, keskisuuret koulut ka 3,4 ja pienet koulut ka 3,0) ja terveydenhoitajien (isot koulut ka 4,3, keskisuuret koulut ka 4,2 ja pienet koulut ka 3,7) osallistu-

misaktiivisuudessa. Psykologit osallistuivat aktiivisemmin yhteisölliseen opiskeluhuoltoon kaupunkimaisissa kouluissa (ka 3,7) kuin taajaan asutuissa (ka 3,2) ja maaseutumaisissa (ka 2,9) kouluissa. Etelä-Suomen (ka 3,8) ja Lounais-Suomen (ka 3,5) AVI-alueen kouluissa psykologien osallistumisaktiivisuus yhteisölliseen oppilashuoltotyöhön oli selkeästi parempaa kuin Lapin AVI-alueen kouluissa (ka 2,5).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset palveluiden saatavuuteen ja henkilöstön riittävyteen perusopetuksessa

Kuraattori- ja psykologipalveluiden saatavuus parani kolmanneksessa kouluista oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä. Terveydenhoitajien ja kuraattorien saatavuus koettiin pääosin *hyväksi* tai *erittäin hyväksi*. Neljäsnes kouluista ilmoitti lääkäripalveluiden saatavuuden *heikoksi* tai *erittäin heikoksi*. Psykologipalveluiden osalta näin vastasi viidenneks kouluista. Terveydenhoitajien saatavuus oli parempaa ylä- ja yhtenäiskouluissa alakouluihin verrattuna. Noin kolmasosa koki psykologien ja lääkäreiden mitoituksen oppilaiden tarpeisiin nähden joko *melko* tai *täysin riittämättömäksi*. Kuraattorien kohdalla näin vastaisi noin viidesosa ryhmistä.

Perusopetuksen oppilaat kokivat oppilashuoltopalveluiden saatavuuden koulussaan *melko hyväksi*. Kolme viidesosaa vastaajista koki terveydenhoitopalvelujen saatavuuden olevan joko *hyvä* tai *erittäin hyvä*. Myös kuraattoripalveluiden saatavuuden koki 45 prosenttia oppilaista joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi*. Lääkäripalveluiden saatavuuden koki *hyväksi* lähes kaksi viidesosaa oppilaista. Psykologipalveluiden saatavuus koettiin huonoimmaksi. Luokka-asteittain tarkasteltuna näyttää siltä, että viidesluokkalaiset kokivat palveluiden saatavuuden kaikissa palveluissa paremmaksi kuin kahdeksasluokkalaiset.

Arviointiin osallistuneista oppilaista yli puolet (54,5 %) oli sitä mieltä, että heidän koulussaan oppilaiden huoliin reagoidaan joko *hyvin* tai *erittäin hyvin*. Lähes neljäsnes vastaajista koki, että oppilaiden huoliin reagoidaan kohtalaisesti. Ainoastaan kahdeksan prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että oppilaiden huoliin reagoidaan koulussa joko *huonosti* tai *erittäin huonosti*. Vastausten perusteella oppilaat saavat myös tukea mahdollisimman pian, kun huoli on ilmaantunut. Vastaajista yli puolet koki, että tämä toteutui heidän koulussaan joko *hyvin* tai *erittäin hyvin* ja oppilaista viidenneksenkin mukaan *kohtalaisesti*. Kun tarkasteltiin oppilashuoltoryhmien vastausten keskiarvoja, havaittiin oppilaiden tuen tarpeen tunnistamisen toteutuvan paremmin ala- (ka 4,3) ja yhtenäiskouluissa (ka 4,1) yläkouluihin (ka 3,8) verrattuna.

Neljä viidesosaa vastanneista oppilaista ilmoitti, että tietää kenen puoleen kääntyy, jos on henkilökohtaisiin asioihin liittyviä huolia, kuten kipua tai särkyä, henkistä pahaa oloa tai vaikeuksia elämänhallinnassa. Yli puolet vastaajista koki avun pyytämisen erilaisiin huoliin joko *helpoksi* tai *erittäin helpoksi*. Vaikeimmaksi koettiin avun pyytäminen kotona ilmeneviin ongelmiin. Lähes neljäsnes vastaajista koki, että kotona oleviin ongelmiin on joko *vaikea* tai *erittäin vaikea* pyytää apua. Pojat kokivat sekä avun pyytämisen että sen saamisen kaikissa tilanteissa tyttöjä helpommaksi. Suurimmillaan ero sukupuolten välillä oli kotona oleviin ongelmiin liittyvissä huolissa, joihin avun pyytämisen vaikeaksi koki viidenneks pojista, mutta tytöistä lähes 30 prosenttia. Erot avun pyytämisessä ja saamisessa olivat selkeät myös eri luokka-asteiden välillä. Vastausten perusteella

viidesluokkalaiset kokivat avun pyytämisen ja saamisen helpommaksi kuin kahdeksaluokkalaiset. Omiin huoliin avun pyytämisen koki joko *vaikeaksi* tai *erittäin vaikeaksi* noin joka kymmenes viidesluokkalainen, mutta kahdeksaluokkalaisista jopa viidennes.

Hieman vajaa 60 prosenttia perusopetuksen oppilashuoltoryhmistä koki oppilas- ja opiskelija-huoltolain tehostaneen yksittäiseen oppilaaseen kohdistuvaa oppilashuoltoa. Kouluissa oli järjestetty oppilashuollon yksilökohtaisia monialaisia asiantuntijaryhmiä määrällisesti vaihtelevasti. Hieman vajaa kolmannes oppilashuoltoryhmistä ilmoitti, että heillä oli koottu ryhmiä yhdestä viiteen oppilaalle. Noin neljänneksellä vastaajista ryhmiä oli järjestetty oppilasmäärälle kuudesta kymmeneen. Lähes saman verran oli niitä, jotka vastasivat, että ryhmiä oli järjestetty useammalle kuin 20 oppilaalle. Kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti, että oppilashuollon yksilökohtaisia monialaisia asiantuntijaryhmiä ei ollut koottu lainkaan. Residuaalitarkastelut osoittivat, että ryhmiä oli koottu useimmin suomen- kuin ruotsinkielisissä kouluissa. Vastausten keskiarvotarkastelut puolestaan ilmaisivat, että ryhmiä oli koottu selkeästi useammin yhtenäis- ja yläkouluissa alakouluihin verrattuna.

Yksilökohtaisen oppilashuollon toteuttamisessa oli eroa koulun koon mukaan. Isoissa kouluissa (ka 4,1) oppilaille oli hieman paremmat mahdollisuudet vaikuttaa monialaisten asiantuntijaryhmien kokoonpanoon kuin keskisuurissa (ka 3,8) ja pienissä (ka 3,2) kouluissa. Arvioinnissa kysytyt oppilashuollon periaatteet toteutuivat paremmin ylä- ja yhtenäiskouluissa kuin alakouluissa. Esimerkiksi oppilaalla on mahdollisuus vaikuttaa monialaisen asiantuntijaryhmän kokoonpanoon selkeästi paremmin yläkouluissa (ka 4,2) kuin yhtenäiskouluissa (ka 3,8) ja alakouluissa (ka 3,0). Lisäksi oppilaiden omat toiveet ja mielipiteet häntä koskeviin toimenpiteisiin ja ratkaisuihin huomioidaan paremmin yläkouluissa (ka 4,4) kuin yhtenäiskouluissa (ka 4,2) ja alakouluissa (ka 4,0). Oppilaan oikeuksia tarkasteltiin myös taustamuuttujittain. Keskiarvotarkastelu osoitti, että isoissa ja keskikokoisissa kouluissa oppilaan oikeudet oppilashuoltopalveluihin toteutuivat paremmin kuin pienissä kouluissa. Oppilaat saavat oppilashuoltopalvelut pääsääntöisesti lain asettamien määräaikojen puitteissa.

Eroja havaittiin myös koulumuotojen vertailuissa. Mahdollisuus keskusteluun psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä koulupäivänä, kun oppilas on tätä pyytänyt, toteutui selvästi paremmin yläkouluissa (ka 4,3) kuin yhtenäiskouluissa (ka 4,0) tai alakouluissa (ka 3,7). Kiireellisissä tapauksissa oppilaat pääsivät psykologin tai kuraattorin vastaanotolle useimmin yläkouluissa (ka 4,3) kuin yhtenäis- (ka 4,0) tai alakouluissa (ka 3,7). Myös terveydenhoitajan vastaanotolle pääseminen oli todennäköisempää yläkouluissa muihin koulumuotoihin verrattuna. Sama vastaus saatiin myös väittämiin, jotka käsitelivät oppilaan ohjaamista eteenpäin oppilashuollon polulla.

Perusopetuksen koulukohtaisten oppilashuoltoryhmien näkemyksiä oppilashuollon vahvuuksista ja kehittämiskohteista

Tarkasteltujen asioiden tehostuminen oli perusopetuksen oppilashuollossa pääosin vähäistä tai kohtalaista. Moni tarkasteltava asia toteutui kuitenkin joko *hyvin* tai *erittäin hyvin*. Vaikka oppilashuollon tila kokonaisuudessaan oli perusopetuksessa myönteinen, siinä on vielä kehittämistä. Perusopetuksen oppilashuollon kehittämishaasteita ovat esimerkiksi oppilaiden ja huoltajien osallisuuden lisääminen yhteisöllisessä oppilashuollossa, oppilashuollon seurannan ja arvioinnin tehostaminen, opetushenkilöstön oppilashuollollisen osaamisen kehittäminen sekä heidän työpanoksensa vahvistaminen yhteisöllisessä oppilashuollossa. Arviointituloksista havaittiin opettajien mieltävän oppilashuoltotyön osaksi perustyötään paremmin pienissä kouluissa (ka 4,1) keskisuurisiin ja isoihin kouluihin (molempien ka 3,7) verrattuna. Kun tarkasteltiin vastausten keskiarvoja taustamuuttujittain, havaittiin opettajien mieltävän oppilashuollollisen työn osaksi perustyötään paremmin alakouluissa (ka 4,1) ja yhtenäiskouluissa (ka 3,9) yläkouluihin verrattuna (ka 3,4).

Myös pedagogisen tuen ja oppilashuollon toiminnan erojen selkeyttäminen, oppilashuoltopalvelujen sähköistäminen, oppilaiden tuen tarpeen varhaisen tunnistamisen terävöittäminen, yksilökohtaisen oppilashuollon toimintaperiaatteiden (mm. suostumukset) toteutuminen sekä oppilashuoltorekistereiden toimivuuden parantaminen ovat kehittämiskohteita perusopetuksen oppilashuollossa. Lisäksi psykologi- ja lääkäripalveluiden saatavuuden parantamiseen, oppilashuoltopalveluiden laadun yhdenvertaistamiseen, oppilashuollon tuloksellisuuteen, lähipalveluperiaatteen toteutumiseen, tiedonsiirron tehostamiseen, turhien esteiden poistamiseen oppilashuollollisesta yhteistyöstä, oppilashuoltopalveluiden saamiseen lain asettamien määräaikojen puitteissa sekä painopisteen siirtämiseen yksilökohtaisesta yhteisölliseen oppilashuoltoon on kiinnitettävä huomiota.

Lisäksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain kauaskantoisempien tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten korjaavien toimenpiteiden, lasten perheneuvolan palveluiden tarpeen, lastensuojelun tarpeen, lasten mielenterveyspalveluiden tarpeen sekä lasten sosiaalipalveluiden tarpeen vähenemiseksi, on vielä paljon tehtävää myös perusopetuksen oppilashuollossa. Oppilaiden turvataitojen kehittäminen, kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen, yhteisöllisen oppilashuollon näkyminen koulun arjessa, oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen yhteisistä asioista päätettäessä, oppilaiden tietoisuuden lisääminen oppilashuollosta ja heidän vaikutusmahdollisuuksistaan sekä oppilaiden uskalluksen vahvistaminen avun pyytämiseen olivat kehittämishaasteita, jotka nousivat esiin oppilaiden vastauksista. Myös kouluviihtyvyys, psyykkisen ja fyysisen terveyden edistäminen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen nousivat keskeisiksi kehittämiskohteiksi oppilasvastauksissa.

Perusopetuksen koulukohtaisten oppilashuoltoryhmien vastauksista on havaittavissa, että samoja asioita toistuu sekä oppilashuollon vahvuuksissa että kehittämiskohteissa. Tämä viitanee siihen, että koulut ovat eri vaiheessa oppilas- ja opiskelijahuoltolain tuomien keskeisten periaatteiden toteuttamisessa. Osassa kouluista oppilashuolto toimii hyvin, mutta on vielä kouluja, jotka hakevat toimivia oppilashuollon käytänteitä toimintaansa. Noin 38 prosenttia oppilashuoltoryhmistä ilmaisi, että heillä on ollut vaikeuksia oppilas- ja opiskelijahuoltolain tuomien velvoitteiden toteuttamisessa.

1.4 Opiskeluhoolto lukiossa

Lukiokoulutuksen oppilaitoskohtaiseen opiskeluhooltokyselyyn vastasi 215 ryhmää. Arviointiin osallistuneiden lukioiden opetuskieli oli pääsääntöisesti suomi (90,7 %). Ruotsinkielisiä lukioita oli arvioinnissa mukana 19 (8,8 %) ja niitä lukioita, joiden opetuskielenä oli suomi sekä jokin muu kieli oli yksi (0,5 %). Lukiokoulutuksen opiskelijoille suunnattuun kyselyyn vastasi 8 038 lukion toisen vuosikurssin opiskelijaa. Vastanneista 42 prosenttia oli miehiä, 56 prosenttia naisia, ja kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti sukupuolekseen muu tai ei halunnut kertoa sitä. Äidinkielenään suomea puhui vastaajista 89 prosenttia, ruotsia kahdeksan prosenttia, ja kolme prosenttia ilmoitti äidinkielekseen jonkin muun kielen. Ruotsia äidinkielenään puhuvat viihtyivät koulussa suomea tai muuta kieltä puhuvia paremmin. Ruotsinkielisistä 86 prosenttia viihtyi koulussa joko *melko* tai *erittäin hyvin*, kun suomenkielisistä näin vastasi 83 prosenttia ja muuta kieltä puhuvista 78 prosenttia.

Lukioiden opiskeluhooltoryhmien lukuvuosittaisten kokoontumiskertojen määrä vaihteli yhdestä neljäänkymmeneen. Tavanomaisimmin ryhmä kokoontui neljästi (15,8 %, n = 34) lukuvuoden aikana. Lukioiden opiskeluhooltoryhmään kuului tavallisimmin terveydenhoitaja (100 %), opinto-ohjaaja (100 %), kuraattori (99,0 %) ja rehtori (98,4 %).

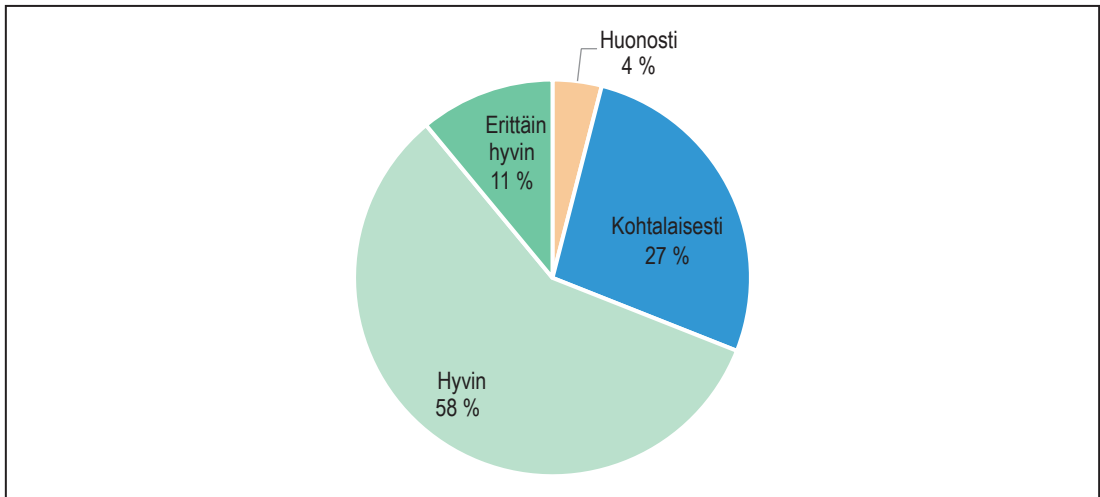
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset opiskeluhoollon tehostumiseen ja vaikuttavuuteen lukiokoulutuksessa

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä opiskelijoiden ja erityisesti opiskelijakuntien vaikutusmahdollisuudet paranivat paljon. Lisäksi opiskelijoiden tietosuoja parani, opiskeluhoolto toiminta jäsenyi, opiskeluhoollon vastuut selkeytyivät, opiskeluhoollosta tuli kokonaisuutena entistä monialaisempi ja opiskelijoiden osallisuus yhteisöllisessä opiskeluhoollossa vahvistui. Opiskeluhoollon tilan joko *hyväksi* tai *erittäin hyväksi* arvioivien opiskeluhooltoryhmien osuus lisääntyi oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä.

Kolme neljäsosaa (74,9 %) opiskeluhooltoryhmistä oli sitä mieltä, että oppilas- ja opiskelijahuoltolaki tehosti opiskeluhooltoryhmän toiminnan suunnitelmallisuutta. Lain myötä tehostuivat opiskelijoiden oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset oikeudet (esim. suostumusten ja kirjallisten lupien pyytäminen).

Lukioiden opiskeluhooltoryhmät arvioivat yhteisöllisen opiskeluhoollon toteutuneen pääsääntöisesti *hyvin* (57,6 % vastauksista). Noin 11 prosenttia ryhmistä arvioi onnistumisensa *erittäin hyvälle* tasolle. *Kohtalaisen* arvion itsellensä antoi reilu neljännes vastaajista (kuvio 5). Arviointitulokset osoittavat, että psykologit osallistuivat isoissa (ka 3,9) ja keskisuurissa (ka 3,6) lukioissa selkeästi useimmin yhteisölliseen toimintaan kuin pienissä (ka 2,6) lukioissa. Kaupunkimaisissa (ka 3,8) ja taajaan asutuissa (ka 3,4) kunnissa psykologien osallistumisaktiivisuus oli parempaa kuin maaseutumaisissa (ka 2,7) kunnissa.

Lukiolaisilta kysyttiin, miten tärkeitä he pitivät erilaisia yhteisölliseen oppilashuoltoon liittyviä asioita omassa oppilaitoksessaan. Vastausten perusteella tärkeimpänä pidettiin opiskelijoiden mielipiteiden huomioon ottamista opiskelun kehittämisessä. Vastaajista yli neljä viidestä piti tätä joko *tärkeänä* tai *erittäin tärkeänä*. Lähes yhtä suuri osuus piti joko *tärkeänä* tai *erittäin tärkeänä* sitä, että opiskelijoiden mielipiteet otetaan huomioon oppituntien suunnittelussa. Opiskelijat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä kouluviihtyvyyteen ja -turvallisuuteen.

KUVIO 5. Yhteisöllisen opiskeluhuollon toteutuminen lukiossa (n = 210)

Residuaalitarkastelut osoittivat, että huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö toteutuu paremmin suomenkielisissä oppilaitoksissa ruotsinkielisiin oppilaitoksiin verrattuna. Tiedonsiirron oppimisolun nivelvaiheissa havaittiin toteutuvan selvästi paremmin pienissä oppilaitoksissa (ka 4,5) kuin isoissa (ka 3,5) ja keskikokoisissa (ka 3,8) oppilaitoksissa.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutukset palveluiden saatavuuteen ja henkilöstön riittävyyteen lukiokoulutuksessa

Lukioiden oppilaitoskohtaiset opiskeluhuoltoryhmät arvioivat yksilökohtaisten opiskeluhuoltopalveluiden saatavuuden pääsääntöisesti *pysyneen ennallaan* oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaantulon myötä. Hieman vajaa puolet (43,4–44,1 %) vastaajista ilmaisi kuraattori- ja psykologipalveluiden saatavuuden *parantuneen*. Muutama prosentti (kysymyksestä riippuen 3,4–8,3 %) vastaajista oli sitä mieltä, että eri palvelujen saatavuus oli *heikentynyt* oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä. Opiskelijat saavat opiskeluhuoltopalvelut pääsääntöisesti lain asettamien määräaikojen puitteissa. Lukioiden oppilaitoskohtaiset opiskeluhuoltoryhmät kokivat opiskelijoiden avunsaannin helpottuneen lain myötä. Opiskelijoiden mielestä terveydenhoitajapalveluissa on hyvä saatavuus ja avun saaminen erilaisiin huoliin on helpohkoa. Opiskelijat kokivat, että heidän huoliin reagoidaan ja tukea saa tarvittaessa nopeasti.

Kuraattoripalveluiden tarve oli suurempi isoissa lukioissa (ka 3,9) keskisuuriin (ka 3,4) ja pieniin lukioihin (ka 3,0) verrattuna. Sama suuntaus havaittiin myös terveydenhoitajapalveluiden tarkastelussa (isot lukiot ka 4,1, keskiuuret lukiot ka 3,8 ja pienet lukiot ka 3,4). Psykologipalveluita tarvittiin puolestaan enemmän suurissa lukioissa (ka 4,1) keskisuuriin (ka 3,5) tai pieniin (ka 2,9) lukioihin verrattuna. Kaupunkimaisissa kunnissa (ka 3,7) psykologipalveluiden tarve koettiin taajaan asuttuja (ka 3,3) ja maaseutumaisia (ka 3,0) kuntia suuremmaksi.

Lähes 60 prosenttia opiskeluhooltoryhmistä koki lain *tehostaneen* yksittäiseen opiskelijaan kohdistuvaa opiskeluhoitoa. Vajaa kolmannes oli sitä mieltä, että toiminnassa *ei ollut tapahtunut muutosta*, ja noin kymmenesosa vastaajista havaitsi *heikennystä* nykytilassa lakia edeltävään aikaan verrattuna. Residuaalitarkastelut osoittivat, että yksilökohtaisia monialaisia opiskeluhooltoryhmiä oli koottu useimmin isoissa oppilaitoksissa keskisuuriin ja pieniin oppilaitoksiin verrattuna. Lisäksi ryhmiä järjestettiin useimmin kaupunkimaisissa kunnissa maaseutumaisiin ja taajaan asuttuihin kuntiin verrattuna.

Lukion oppilaitoskohtaisten opiskeluhooltoryhmien näkemyksiä opiskeluhoollon vahvuuksista ja kehittämiskohteista

Moni asia lukioden opiskeluhoollossa on hyvin, mutta moni asia vaatii vielä parantamista. Esimerkiksi opiskelijoiden, opiskelijakuntien ja huoltajien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen oppilaitoksen erilaisten suunnitelmien laatimisessa ja toiminnan arvioinnissa sekä yhteisöllisessä opiskeluhoollossa, opetushenkilöstön opiskeluhoollollisen osaamisen kehittäminen, opiskeluhooltotyön mieltäminen osaksi opettajien perustyötä, opiskeluhoollon seurannan, arvioinnin ja tiedonsiirron tehostaminen, opiskeluhooltohenkilöstön osallisuuden vahvistaminen yhteisöllisessä opiskeluhoollossa sekä opiskelijoiden varhaisen tuen tarpeen tunnistaminen ja opiskelijoiden hyvinvoinnin parantaminen ovat asioita, joihin tulisi satsata.

Myös lääkäri- ja psykologipalveluiden saatavuuden parantaminen, opiskeluhoollollisen yhteistyön lisääminen kotien ja oppilaitoksen kesken, opiskeluhooltorekistereiden, kirjaamiskäytäntöjen ja opiskeluhoollon käsitteiden selkeyttäminen, opiskeluhooltopalveluiden laadun yhdenvertaistaminen sekä lähipalveluperiaatteen toteuttaminen ovat niitä asioita, joissa olisi lukioden opiskeluhooltoryhmien vastausten perusteella kehittämistä. Lisäksi painopisteen siirtäminen yksilökohtaisesta yhteisölliseen opiskeluhooltoon, tiedonsiirron tehostaminen, turhien esteiden poistaminen hallinnonvälisestä yhteistyöstä sekä opiskeluhoollon tuloksellisuuden tehostaminen ovat lukioden opiskeluhoollon kehittämiskohteita. Myös lukioissa todettiin oppilas- ja opiskelijahuoltolain kauaskantoisempien tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten korjaavien toimenpiteiden, lastensuojelun tarpeen, nuorten mielenterveyspalveluiden tarpeen sekä nuorten sosiaalipalveluiden tarpeen vähenemiseksi, olevan vielä paljon tehtävää.

Opiskelijoiden vastausten perusteella lukion opiskeluhoollossa tulisi panostaa enemmän syrjäytymisen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, yhteisöllisyyden edistämiseen, yhteisöllisen opiskeluhoollon näkymiseen oppilaitoksen arjessa sekä seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Lisäksi opiskelijoiden tietämystä turvataidoista, vaikutusmahdollisuuksista sekä kuraattori- ja psykologipalveluista tulisi lisätä. Opiskelijoita tulisi myös rohkaista avun pyytämiseen.

Lukioiden opiskeluhuollon vahvuuksina pidettiin moniammatillisuutta, yhteistyötä, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta (21,3 % vastauksista). Seuraavaksi eniten (15,9 % vastauksista) tuotiin esille opiskeluhuollon suunnitelmallisuutta, säännöllisyyttä, toimintatapoja, sitoutumista toimintaan sekä seuranta- ja arviointia. Myös lukion pientä kokoa ja tuttuutta, opiskelijatuntemusta (15,2 %) sekä resursseja ja palveluiden saatavuutta (13,5 %) kiitettiin. Lisäksi vahvuuksina nähtiin opiskeluhuollon toimivuus, joustavuus, nopeus, tehokkuus, yksilöllisyys ja varhainen puuttuminen (13,0 % vastauksista), ammattitaito, henkilöstö ja asiantuntijuus (9,2 % vastauksista) sekä kehittämisinto ja -halu, tärkeys, innostus, aktiivisuus ja hyvät vaikutusmahdollisuudet (7,6 % vastauksista). Vastauksista reilu neljä prosenttia oli sellaisia, jotka eivät olleet luokiteltavissa edellä mainittuihin teemoihin.

Oppilaitoskohtaiset opiskeluhoitoryhmät miettivät myös opiskeluhoitonsa kehittämiskohteita. Ryhmistä 169 (78,6 %) toi niitä esille. Noin kolmannes ryhmistä määritteli kehittämiskohteiksi varhaisen puuttumisen, ennaltaehkäisyn ja yhteisöllisen toiminnan. Noin 16 prosenttia koki kehittämistarvetta resursseissa ja saatavuudessa. Lähes saman verran oli ryhmiä, joiden mielestä kehittämisen tulisi kohdentua opiskeluhuollon kokonaisuuteen ja toimintatapoihin. Kehittämistä nähtiin myös opiskeluhuollon lomakkeissa, rekistereissä, kirjaamiskäytänteissä, arvioinnissa ja seurannassa (10,1 % vastauksista) sekä salassapitoon, tiedonkulkuun, opiskelijoiden oikeuksiin tai yksilökohtaiseen opiskeluhoitoon liittyvissä käytänteissä (9,2 % vastauksista). Noin seitsemän prosenttia vastauksista kohdentui toimijoiden pysyvyyden tai sitoutumisen parantamiseen, tietoisuuden tai muutosten hyväksymisen parantamiseen, koulutuksen lisäämiseen sekä opiskeluhuollon näkyvyyden parantamiseen ja reilu kolme prosenttia ryhmistä mainitsi kehittämiskohteekseen vastuullisuuden terävöittämisen ja erilaisten suunnitelmien päivittämisen. Vajaa kuusi prosenttia vastauksista oli sellaisia, jotka eivät olleet luokiteltavissa edellä mainittuihin teemoihin.

1.5 Viranomaisten ja sidosryhmien haastattelut

Osana oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanoa toteutettiin opiskeluhuollon keskeisten viranomaistahojen ja sidosryhmien haastattelut. Haastateltavia tahoja oli yhdeksän ja haastateltavia henkilöitä 15.

Haastateltavien näkemyksiä oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutuksista opiskeluhuollon tehostumiseen ja vaikuttavuuteen

Haastateltavien mukaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain myönteisiä vaikutuksia ovat esimerkiksi seuraavat asiat: opiskeluhuollon yhtenevien periaatteiden ja rakenteiden tuominen eri kouluasteille, yhteisöllisen opiskeluhuollon merkityksen nostaminen, oppilaiden ja opiskelijoiden tietosuojaan paraneminen, oppilaiden ja huoltajien roolin sekä osallisuuden tehostuminen koulujen ja oppilaitosten yhteisöllisessä opiskeluhuollossa. Tosin oppilaiden osallisuuden todettiin riippuvan kouluista ja oppilaitoksista: oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuus on varmasti lisääntynyt niissä yksiköissä, joissa siihen on annettu koulujen ja oppilaitosten taholta mahdollisuus. Lisäksi opiskeluhuollon käytänteiden, suunnitelmallisuuden, kodin ja koulun välisen yhteistyön sekä ennaltaehkäisevän näkökulman koettiin tehostuneen lain myötä.

Haastateltavat totesivat, että lain yhteiskunnallisia vaikutuksia on vaikea sanoa, kun lain voimaantulosta on melko vähän aikaa. Vaikutukset näkyvät pitemmällä aikavälillä. Toisaalta yhteiskunnallisiin vaikutuksiin vaikuttavat myös muut yhteiskunnalliset muutokset, ja tämän lain vaikutuksia on vaikea erottaa muista yhteiskunnan muutoksista.

Haastateltavat mainitsivat lain jalkauttamisen käytäntöön olevan edelleen vaiheessa: on opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä, joissa toiminta on selkeää ja lain mukaista, mutta on myös kouluja ja oppilaitoksia, joissa edetään edelleen samoin kuin ennen oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaantuloa. Eräs haastateltava tiivistä lain tuovan oivalliset mahdollisuudet yhteisölliseen opiskeluhooltoon, kunhan toimijat vain toteuttaisivat sitä. Haastateltavat kokivat, että opiskeluhoollon eri ammattiryhmiltä jää liian vähän resursseja yhteisölliseen opiskeluhooltoon, koska resurssit käytetään lainmukaisesti yksilökohtaisen opiskeluhoollon palveluihin.

Haastateltavien näkemyksiä oppilas- ja opiskelijahuoltolain vaikutuksista palveluiden saatavuuteen ja henkilöstön riittävyyteen

Haastateltavat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä opiskeluhoollon palvelujen saatavuuden (erityisesti kuraattori- ja psykologipalvelut), laadun ja yhdenvertaisuuden paranemiseen. Yhteisen kielen puuttuminen ja tulkkipalvelut nousivat esiin maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden palvelutarpeista keskusteltaessa.

Haastateltavien näkemyksiä opiskeluhoollon vahvuuksista ja kehittämiskohteista

Haastatteluista nousi esiin myös asioita, joita opiskeluhoollon tulisi vielä kehittää. Näitä olivat esimerkiksi yhteisöllisen opiskeluhoollon selkeämpien ja tarkempien sisältöjen, määreiden ja vaateiden laatiminen, poikkihallinnollisen yhteistyön tehostaminen, kirjaamiskäytänteiden ja opiskeluhoollon tieteiden toimivuuden ja yhtenevyyden sekä tiedonsiirtokäytänteiden parantaminen. Haastateltavien mukaan kehittämistä on myös koulujen ja oppilaitosten henkilöstön opiskeluhoollon tietämyksen lisäämisessä. Olennaista on tehostaa oppilaiden ja opiskelijoiden huolen huomaamista, huoleen reagoimista ja yksilökohtaisen monialaisen opiskeluhoolloryhmän kokoamiskäytänteitä. Lisäksi opinto-ohjaajien roolia opiskeluhoollon tulisi selkeyttää. Lain terminologian ja lain sisällön sopiminen laajalle ikähaaralle koettiin haastavaksi. Haastateltavat näkivät, että laissa on jonkin verran kouluille, oppilaitoksille ja eri koulutusasteille vieraita käsitteitä. Tämän katsottiin osaltaan vaikeuttavan lain tulkintaa.

Haastateltavat mainitsivat myös opiskeluhoollon palveluiden saatavuuden parantamisen yhdeksi kehittämiskohteeksi. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden opiskeluhoollon palvelujen saatavuutta (haasteena esim. yhteisen kielen tai tulkkipalvelujen puuttuminen) tulisi tehostaa. Opiskeluhoollon palveluista tulisi myös tiedottaa oppilaille ja opiskelijoille. Haastateltavat kokivat tärkeäksi hyvinvoinnin ja sen edistämisen sekä oppilaitosten ja opiskelijoiden välittävän toimintakulttuurin kehittämisen kouluissa ja oppilaitoksissa.

Arvioivat johtopäätökset esitetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeisten tavoitteiden kautta. Esitettyjä näkemyksiä tarkastellaan esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen opiskeluhoitoa vertaillen.

2.1 Oppilaiden ja opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin, opiskelukyvyn ja osallisuuden edistäminen

Osallisuus syntyy osallistumalla ja vaikuttamalla

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeinen tarkoitus on oppilaiden oppimisen, terveyden ja hyvinvoinnin sekä osallisuuden edistäminen. Vuonna 2014 astui voimaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain lisäksi laki perusopetuslain muuttamisesta (1267/2013). Jälkimmäisen lain pykälässä 47a säädetään opetuksen järjestäjän velvollisuudesta edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Lisäksi kyseisessä lakipykälässä mainitaan, että oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun. Myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) korostetaan oppilaiden osallisuutta, oppilaiden ja koulu yhteisön terveyden ja hyvinvoinnin merkitystä sekä mahdollisuutta osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien valmisteluun.

Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuus on hyvä nähdä muutoinkin kuin pelkkänä vaikuttamis- mahdollisuutena. Esimerkiksi sosiaalinen hyvinvointi ja tunne koulu yhteisöön tai -luokkaan kuulumisesta on tärkeää. Minkisen (2015) väitöstutkimuksessa keskeinen tulos oli sosiaalisten suhteiden tärkeä vaikutus 9–12-vuotiaiden lasten emotionaalisen hyvinvointiin. Myös lapsiasia- valtuutettu Tuomas Kurttila nostaa esiin lapsen äänen kuulemisen koulu yhteisöjen kehittämisessä ja sitä kautta myös lapsen oikeusturvan vahvistamisessa (Lapsiasia valtuutetun vuosikirja 2017).

Oppilaiden osallisuus yhteisöllisessä opiskeluhollossa toteutui paremmin perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa kuin esiopetuksessa, kun vertailtiin esiopetuksen yksikkökohtaisen ja perusopetuksen koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän sekä lukionkoulutuksen oppilaitoskohtaisen opiskeluholtoyhmän tuloksia. Sen sijaan osallistavan toimintakulttuurin luomisessa esiopetusyksiköillä oli pieni etumatka muihin koulumuotoihin nähden. Opiskeluholloin ohjausryhmien arvio oppilaiden osallisuudesta oli kuitenkin selvästi positiivisempi kuin esiopetuksen yksikkökohtaisella ja perusopetuksen koulukohtaisella oppilashuoltoryhmällä sekä lukion oppilaitoskohtaisella opiskeluholtoyhmällä. Onko virkamiehillä riittävä kontakti kouluihin ja oppilaitoksiin? Ovatko he tietoisia koulujen ja oppilaitosten opiskeluhollosta toimintoihin?

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki näyttää lisänneen oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia eniten perusopetuksessa ja vähiten lukioissa. Onko niin, että lukioissa vaikutusmahdollisuudet olivat paremmat jo ennen lakia, jolloin lain tehostumisvaikutus ei yltänyt perusopetuksen tuloksiin? Tätä näkemystä puoltaa se, että lukiolaiset kokivat omat vaikutusmahdollisuutensa koulussa selkeästi paremmaksi kuin peruskoululaiset. Lasten vaikutusmahdollisuudet olivat parantuneet myös esiopetuksessa, ja sielläkin enemmän kuin lukiokoulutuksessa.

Koulu- ja oppilaitoskohtaisten opiskeluholtoyhmien näkemysten mukaan oppilaiden ja oppilaskuntien osallistuminen opetussuunnitelman oppilashuolto-osuuden ja koulun oppilashuoltosuunnitelman sekä koulun vuosisuunnitelman laatimiseen oli vähäistä. Pääosin he eivät ole osallistuneet edellä mainittuihin toimiin lainkaan. Perusopetuksen oppilaista reilu kolmannes ja lukiokoulutuksen opiskelijoista yli puolet kuitenkin koki vaikutusmahdollisuutensa kouluissa hyväksi. Perusopetuksen oppilaista lähes kolme neljäsosaa ja lukiolaista yli 80 prosenttia piti oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia tärkeinä. Tärkeää on esimerkiksi heidän mielipiteidensä huomioon ottaminen opiskelun kehittämisessä, oppituntien suunnittelussa, palautteen antamisessa ja koulun yhteisten toimintojen järjestämisessä. Toteutumisen ja tärkeyden välinen kuilu oli kuitenkin oppilaiden osallisuudessa ja vaikutusmahdollisuuksissa vielä melko suuri, joten kiinni kurottavaa riittää.

Oppilailla ja opiskelijoilla on kokemustietoa nuorten arjesta ja mahdollisista tuen tarpeista. Näin ollen heitä kannattaa kuulla ja kuunnella. Olennaista on, että oppilaille ja opiskelijoille tiedotetaan, miten heidän ehdottamansa asiat etenevät. Näin he huomaavat, että heilläkin on mahdollisuus vaikuttaa asioihin. TEA-viisarin tulokset osoittavat, että opiskelijoiden osallisuus lukioissa on parantunut (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b).

2.2 Ongelmien syntymisen ennaltaehkäisy ja varhaisen tuen turvaaminen sitä tarvitseville

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain tarkoituksena on turvata varhainen tuki sitä tarvitseville sekä ehkäistä ongelmien syntyminen. Opiskeluholtoa tulisi toteuttaa ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä, koko koulu yhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluholtona. Se auttaa luomaan oppilaiden ja opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta, osallisuutta sekä kouluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä edistävää toimintakulttuuria.

Oppilaiden tuen tarpeen varhainen tunnistaminen tehostui ja toteutui parhaiten esiopetuksessa, heikoiden lukiossa. Myös painopisteen siirtyminen ennaltaehkäisevään ja varhaiseen tukeen toteutui parhaiten esiopetuksessa. Perusopetuksessa ja lukioissa siirtyminen ennaltaehkäisevään ja varhaista tukea turvaavaan toimintaan oli samankaltaista, mutta ei yhtä merkittävää kuin esiopetuksessa. Opiskeluhuollon ohjausryhmien näkemykset painopisteen siirtymästä ennaltaehkäisevään suuntaan olivat toiseksi positiivisimmat, paremmat kuin perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa, mutta hieman heikommät kuin esiopetuksessa.

Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä ote ovat terävöityneet lain myötä. Tuloksista vahvistuu näkemys siitä, että opiskeluhuollon toteuttaminen ja toteutuminen on kunta-, koulu- ja oppilaitoskohtaista. Osa on edennyt toiminnassaan pidemmälle, ja osa hapuilee vielä alkutaipaleella. Vaikka varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän otteen katsottiin tehostuneen, opiskeluhuollollisten korjaavien toimenpiteiden ei todettu vähentyneen. Varhaiseen tukeen tulisi panostaa entistä vahvemmin, jotta lain kauaskantoisemmat tavoitteet toteutuisivat. Varhaisen tuen saaminen ei saa olla sattumanvaraista.

Huolestuttava huomio on, että tiukentuneiksi koetut salassapitosäännökset ja kirjaamisvelvoitteet voivat nostaa opettajien huolen ilmaisemisen kynnyksiä. Osa vastaajista nosti esiin myös koulun työntekijöiden kuormittumisen oppilasasioista. Jääkö esimerkiksi huolen havainnut opettaja opiskeluhuoltoasian kanssa yksin vai saako hän riittävästi kollegiaalista tukea tai mahdollisuutta oman huoli- ja työtaakan keventämiseen?

2.3 Koulu- ja oppilaitosyhteisön ja -ympäristön hyvinvoinnin, terveellisyden, turvallisuuden ja esteettömyyden, yhteisöllisen toiminnan sekä kodin ja oppilaitoksen välisen yhteistyön edistäminen

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain tavoitteena on myös kouluyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvoinnin, terveellisyden ja turvallisuuden sekä esteettömyyden edistäminen. Tärkeää on myös yhteisöllisen toiminnan sekä kodin ja koulun välisen yhteistyön edistäminen.

Työtä kouluyhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi

Erilaiset kouluyhteisön hyvinvointiin, terveellisyteen, turvallisuuteen ja esteettömyyteen liittyvät käytännöt toteutuvat kouluissa ja oppilaitoksissa pääosin hyvin. Lain vaikutus niiden tehostumiseen koettiin vähäiseksi. Tämä kuvastanee sitä, että niiden toteutuminen oli hyvällä tolalla jo ennen oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaantuloa.

Perusopetuksen oppilaiden mielestä on tärkeä panostaa oppilaiden hyvinvoinnin edistämiseen ja kiusaamisen ehkäisyyn. Lisäksi oppilaiden turvataitojen edistäminen ja kouluviihtyvyys olivat asioita, jotka oppilaat nostivat koulujen kehittämiskohteiksi. Oppilaskunta- ja tukioppilastoiminta koettiin myös tärkeiksi. Ne tukevat ja täydentävät toisiaan. Molemmat edistävät parhaimmillaan lasten ja nuorten omiana itsenä olemista ja hyväksytyksi tulemistä.

Lukiolaiset puolestaan arvioivat turvataitojen edistämässä olevan kehittämistä. Sen sijaan opiskeluviihtyvyyttä ja -rytmitys, sosiaalisen hyvinvoinnin ja fyysisen terveyden edistäminen sekä kokonaisvaltaisen terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen koettiin hyväksi. Turvataitojen kehittämiseen ja psyykkisen terveyden edistämiseen tulisi opiskelijoiden mielestä panostaa nykyistä enemmän. Lukiolaiset kokivat syrjinnän, kiusaamisen ja tapaturmien ehkäisemisen tärkeiksi asioiksi yhteisöllisessä opiskeluhuollossa. Sen sijaan edellä mainittujen asioiden toteutuminen arvioitiin alhaisemmaksi. Opiskelijoille oli tärkeää, että heitä kannustetaan oppilaitoksen yhteisöllisyyden ylläpitoon ja edistämiseen. Myös eri-ikäisten opiskelijoiden välinen yhteistyö, opiskelijoiden ryhmäyttäminen ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa lisääminen oppilaitoksen yhteisten asioiden päättämisessä olivat asioita, joita opiskelijat toivoisivat kehitettävän oppilaitoksissa. Opiskelijoiden mielipiteiden huomioiminen koetaan tärkeäksi. Olennaista on nuoren kuuleminen häntä koskevissa asioissa.

Matka yhteisölliseen opiskeluhuoltoon on vielä osin alkutaipaleella

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 4§ käsittelee yhteisöllistä opiskeluhuoltoa. Sillä tarkoitetaan toimintakulttuuria, jossa oppilaiden oppimisen, hyvinvoinnin, terveyden ja sosiaalisen vastuullisuuden edistäminen on olennaista. Yhteisöllistä opiskeluhuoltoa toteuttavat kaikki opiskeluhuollon toimijat. Yhteisöllisellä opiskeluhuollolla on mahdollista luoda edellytyksiä koulun, oppilaiden, huoltajien, opiskeluhuollon ammattilaisten ja yhteistyötahojen avoimelle vuorovaikutukselle, yhteenkuuluvuudelle ja huolenpidolle. Yhteisöllisellä toiminnalla ja osallistavalla toimintakulttuurilla voidaan edesauttaa ongelmien ennaltaehkäisyä, tuen tarpeen varhaista tunnistamista sekä tarvittavan tuen järjestämistä.

Yhteisöllinen opiskeluhuolto koettiin tärkeäksi, ja lain katsottiin lisänneen yhteisöllisen opiskeluhuollon painoarvoa. Sen sijaan yhteisöllisen opiskeluhuollon toimivuus ja käytänteet hakevat vielä muotoaan. Arviointitulosten mukaan kouluissa ja oppilaitoksissa ollaan matkalla yhteisölliseen opiskeluhuoltokulttuuriin. On kouluja ja oppilaitoksia, joissa yhteisöllinen näkökulma painottuu hyvin, mutta on myös kouluja ja oppilaitoksia, joissa toiminta on pääsääntöisesti vielä tulipalojen sammuttamista, eli korjaavaa opiskeluhuoltotyötä. Osassa kouluja yhteisöllinen opiskeluhuolto nähdään opiskeluhuollon vahvuutena, mutta osassa se on ensisijainen kehittämiskohde. Opiskeluhuollon siirtyminen yksilökohtaisesta yhteisölliseen koettiin toteutuneen vahvimmin esiopetuksessa sekä opiskeluhuollon ohjausryhmissä lukiokoulutukseen ja perusopetukseen verrattuna.

Huoltajien osallisuus yhteisöllisessä opiskeluhuollossa oli suurin esiopetuksessa ja pienin lukio-koulutuksessa. Järjestys oli toisinpäin, kun tarkasteltiin oppilaiden osallisuutta yhteisöllisessä opiskeluhuollossa. Lasten ja nuorten sekä huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen on tärkeää. Miten paljon kouluissa ja oppilaitoksissa todellisuudessa panostetaan oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallistuttamiseen ja heidän rooliinsa yhteisöllisessä opiskeluhuollossa?

Opiskeluhuoltohenkilöstöstä kuraattorit ja terveydenhoitajat osallistuivat aktiivisimmin yhteisölliseen opiskeluhuoltotoimintaan. Lääkäreiden osallistumisaktiivisuus oli minimaalinen. Psykologien ja kuraattoreiden osallisuus tehostui lain myötä. Sama suuntaus ilmeni kaikilla kouluasteilla. Haasteellista on, että yksilökohtaisen opiskeluhuoltotyön lainmukaisine velvoitteineen

ja aikamäärevaateineen katsotaan vievän opiskeluhuoltohenkilöstön resursseja yhteisölliseltä opiskeluhuoltotyöltä. Perusopetuksen oppilaat kokivat terveydenhoitajan roolin koulutyön arjessa hieman tärkeämmäksi muihin opiskeluhuollon ammattihenkilöihin nähden. Olennaista on siis myös miettiä opiskeluhuoltohenkilöstön roolia yhteisöllisessä opiskeluhuoltotyössä. Onko se keskusteluihin ja kokouksiin osallistumista vai onko se aitoa jalkautumista yhteisöllisiin tapahtumiin, koulun arkeen? Olennaista on myös huomioida, että useilla opiskeluhuollon ammattihenkilöillä on laaja tehtäväkuva ja toimintaa eri toimipisteissä, joten sitoutuminen ja läsnäolo yhdessä koulussa voi heikentyä myös tästä syystä.

On ristiriitaista, että oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeisenä tarkoituksena on yhteisöllisen toiminnan edistäminen, mutta määrällisesti lakiteksti painottuu tarkasti säädeltyyn yksilökohtaiseen opiskeluhuoltoon. Pitäisikö laissa säätää, mikä osuus opiskeluhuoltohenkilöstön viikoittaisesta työajasta tulisi käyttää yhteisölliseen opiskeluhuoltoon? Toisiko tällainen säädös opiskeluhuoltotyön tutummaksi ja helpommin lähestyttäväksi oppilaille ja opiskelijoille? Edistäisikö se yhtä lain keskeisistä tarkoituksista, eli koulu- ja oppilaitosyhteisön oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ongelmien ehkäisemistä?

Yhteisöllisen opiskeluhuollon toteutumista hankaloittaa osin se, että laissa ei ole määritelty yhteisöllisestä opiskeluhuollosta vastaavaa tai sisältöä yhteisölliseen opiskeluhuoltoon. Mikä on lopputulos, jos ”kaikki on kaikkien vastuulla”? Laki antaa hyvät mahdollisuudet yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttamiseen, kunhan se organisoidaan järkevästi.

Yhteistyön saralla tallataan tutuksi tulleita polkuja ja yritetään poistaa yhteistyötä heikentäviä esteitä

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa todetaan, että opiskeluhuolto toteutetaan opetustoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen monialaisena suunnitelmallisena yhteistyönä oppilaiden ja heidän huoltajiensa sekä tarvittaessa muiden yhteistyötahojen kanssa. Lain valmistelu- ja toimeenpanovaiheessa ilmeni paljon tulkintaeroja opetushallinnon sekä sosiaali- ja terveyshallinnon välillä. Arviointitulokset osoittavat, että poikkihallinnollisen yhteistyön välillä on edelleen turhia esteitä, kuten tiedonsiirto-ongelmia.

Vaikka yhteistyötä jarruttavat turhat esteet, yhteistyön toteutuminen arvioidaan hyvälle tasolle. Parhaimmat arviot yhteistyöstä tulevat opiskeluhuollon ohjausryhmiltä ja lukioilta. Perusopetuksessa yhteistyön toteutumiseen suhtaudutaan kriittisimmin. Ohjausryhmistä ja esiopetuksen yksikkökohtaisista oppilashuoltoryhmistä hieman yli puolet koki lain tehostaneen yhteistyötä. Perusopetuksessa ja lukiossa tehostumisen allekirjoitti kolmannes vastaajista.

Esiopetuksessa ja ohjausryhmissä koettiin yhteistyön lisääntyneen ja parantuneen opetus- sekä sosiaali- ja terveystoimen välillä. Myös tiedonsiirtojen nähtiin parantuneen. Ero edellä mainituissa asioissa esiopetuksen ja ohjausryhmien sekä perusopetuksen ja lukion välillä oli iso. Lukioiden ja perusopetuksen näkemykset eivät olleet yhtä positiivisia kuin esiopetuksessa ja ohjausryhmissä.

Salassapitovelvoitteet ja tiedonsiirto-ongelmat heikentävät yhteistyötä. Ongelmaksi koetaan myös henkilöstön vaihtuvuus. Iso kysymys on, miten opiskeluhuollon ammattihenkilöstön saisi sitoutettua työhönsä. On varmasti turhauttavaa sekä oppilaan, huoltajan että muiden toimijoiden näkökulmasta, jos henkilöstön vaihtuvuus on runsasta, ja palaverissa joudutaan toistuvasti lähtemään ikään kuin alusta, todettujen asioiden kertaamisesta.

Arviointitulokset osoittavat, että poliisin toiminta kouluilla on vähentynyt. Poliisin rooli on merkityksellinen esimerkiksi kouluturvallisuuden edistämiseksi, koulun kasvatustehtävään osallistumisessa ja erilaisiin kriisitilanteisiin valmistautumisessa. Yhteistyö poliisin kanssa tuo esille tietoa nuorista ja ilmiöistä, jotka voivat olla koulun ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen kannalta olennaisia. Lisäksi poliisilta saadaan tarvittaessa asiantuntijatukea. Moni vastaaja yhdisti poliisien kouluyhteistyöhön vähenemisen poliisien resurssivähennyksiin.

Avoimista vastauksista tuli esille oivallus siitä, että nivelvaiheen yhteistyön tärkeys oli tiedostettu. Nivelvaiheyhteistyö oli pitkälti konsultaatiota, tietojen vaihtamista, siirtopalavereja ja henkilöstön välistä yhteistyötä. Osa ryhmistä oli huomionnut huoltajien osallisuuden yhteistyössä. Ahtola (2016) toteaa esi- ja alkuopetuksen välisen nivelvaiheen yhteistyön ennustavan parempaa oppimista ja sopeutumista koulussa. Nivelvaiheyhteistyöllä pystytään varmistamaan koulusiirtymän myönteisyys kaikille osapuolille. Ahtolan näkemysten mukaan nivelvaiheen yhteistyön tavoitteena on kouluun ja siellä työskenteleviin ihmisiin tutustuminen, kodin ja koulun yhteistyön käynnistäminen, esiopetuksen ja koulun henkilöstön välinen yhteistyö sekä tiedonsiirto. (Ahtola 2016.)

2.4 Oppilaiden ja opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhoitopalvelujen yhdenvertaisen saatavuuden sekä laadun turvaaminen

Opiskeluhoitopalvelujen saatavuus

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki tehosti yksilökohtaista opiskeluhoitoa. Erityisesti toiminnan selkeytymiseen ja tietoisuuden lisääntymiseen oltiin tyytyväisiä. Esiopetuksen arviot olivat jälleen positiivisimpia ja perusopetuksen kriittisimpiä. Oppilaiden ja opiskelijoiden toiveiden ja mielipiteiden huomioon ottamisen koettiin parantuneen selvästi. Edelleen on kuitenkin toimintaa, jossa oppilas ei pysty vaikuttamaan monialaisen asiantuntijaryhmän kokoonpanoon, oppilaalta ei pyydetä suostumusta siihen, että hänen huoltajansa saavat osallistua oppilaan asioiden käsitteilyyn, tai oppilaalta ei pyydetä kirjallista suostumusta siihen, että hänen asioita voidaan käsitellä opiskeluhoollon monialaisessa yksilökohtaisessa asiantuntijaryhmässä. Edellä mainitut asiat toteutuivat paremmin lukiossa ja perusopetuksessa esiopetukseen verrattuna.

Palveluiden saatavuus on keskeinen tekijä siihen, että oppilaan oikeudet eivät täysin toteudu (esim. pääsy terveydenhoitajan vastaanotolle ilman ajanvarausta, mahdollisuus keskusteluun kuraattorin tai psykologin kanssa viimeistään seitsemäntenä koulupäivänä, kun oppilas tai opiskelija on sitä pyytänyt, tai mahdollisuus saada arkipäivisin virka-aikana välittömästi yhteys opiskeluterveydenhuoltoon). Eri oikeudet toteutuivat *aina* 18–55 prosentilla opetuksen ja koulutuksen järjestäjistä,

mutta oli myös järjestäjiä, joilla ne toteutuivat *harvoin* tai *ei koskaan*. Resurssit eivät vastaa tarpeita. Huolestuttavia ovat viestit siitä, että opiskeluhuoltohenkilöstön aikaa kuluu paljon paperitöihin ja siirtymisiin aidon oppilas- ja opiskelijahuoltotyön sijaan.

Kuraattori- ja psykologipalveluiden saatavuus parani lain myötä kaikilla kouluasteilla. Pääsääntöisesti palvelut ovat kuitenkin pysyneet lakia edeltävällä tasolla. Jonkin verran on tapahtunut myös heikentymistä, esimerkiksi psykologi- ja lääkäripalveluissa. Psykologi- ja lääkäripalvelut olivat myös niitä, joiden riittävyys arvioitiin heikoimmaksi opiskeluhuoltopalveluista. Samansuuntainen tulos on havaittavissa myös vuoden 2017 kouluterveyskyselystä (Wiss & Halme ym. 2017).

Suomen Psykologiliiton puheenjohtaja Annarilla Ahtola otti syksyllä 2017 kantaa koulupsykologien tilanteeseen. Hän totesi, että koulupsykologeja on noin 400–500, vaikka lain mukaisten laskelmien mukaan heitä pitäisi olla toista tuhatta. Kunnat eivät siis ole perustaneet tarpeeksi lakisääteisiä koulupsykologin virkoja. Olennainen huomio on, että kunnat eivät saa tästä lainvas- taisesta käytänteestä sanktioita. (Kirvesniemi 2017.) Pohdinnan arvoinen kysymys puolestaan on, miksi psykologeja ei ole riittävästi. Haastatteluista nousi esiin näkemys, että psykologin toimi ei vedä hakijoita, jos auki on vain yksi virka, vaikka tarve olisi selkeästi useammalle vakanssille. Työnhakijat osaavat välttää tarvittaessa ylikuormittavalta vaikuttavan työpaikan hakemista, mistä puuttuu mahdollisesti myös kollegiaalinen tuki. Oman haasteensa tuovat ostopalveluina järjes- tettävät opiskeluhuoltopalvelut. Millaista jatkuvuutta, pysyvyyttä ja mahdollista hoitosuhteen luontevuutta ja luotettavuutta ne pystyvät tarjoamaan?

Opiskeluhuoltopalveluiden yhdenvertaiseen saatavuuteen panostettava

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia. Onko näin, kun tarkas- tellaan opiskeluhuoltopalveluiden saatavuutta? Arviointitulokset osoittavat, että kuraattori- ja psykologipalveluiden saatavuus on parantunut. Sen sijaan lääkäri- ja psykologipalveluiden saatavuus on paikoin erittäin huono. Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen TEA-viisarin mukaan opis- keluhuoltopalvelut ovat käytettävissä yhä useammassa lukiossa, ja lääkäreiden sekä psykologien saatavuus on parantunut (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolailla pyritään turvaamaan oppilaiden tarvitsemien oppilashuolto- palvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu. Palveluiden saatavuudessa oli eroa kunnittain ja kouluittain. Esimerkiksi perusopetuksessa terveydenhoitajien saatavuus oli parempaa ylä- ja yhtenäiskouluissa alakouluihin verrattuna, ja lääkäripalveluiden tarve osoittautui suurimmaksi isoissa kouluissa ja yläkouluissa. Oppilaan lain mukaiset oikeudet (esim. pääsy terveydenhoitajan vastaanotolle ilman ajanvarausta) toteutuivat parhaiten isoissa kouluissa. Olennaista on kaventaa näitä kunta- ja koulukohtaisia eroja, jotta palveluiden yhdenvertainen saatavuus toteutuu.

Wiss, Ståhl ja kumppanit (2017) tarkastelivat terveydenhoitajien, lääkäreiden, psykologien ja kuraattoreiden mitoitusta peruskouluissa vuosina 2008–2015. Heidän tutkimuksensa osoitti, että oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä opiskeluhuoltopalvelujen henkilöstövoimavarat kouluissa ovat lisääntyneet. Aineistotarkastelussa havaittiin isoja alueellisia eroja sekä henkilöstömitoitus- suositusten vain osittaista toteutumista. (Wiss, Ståhl ym. 2017.) Myös terveyden edistämisen

vertailutietojärjestelmän, TEA-viisarin, mukaan koulujen ja oppilaitosten välillä on alueellisia eroja sekä palveluiden saatavuudessa että henkilöstövoimavaroissa. Tämä asettaa oppilaat ja opiskelijat eriarvoiseen asemaan. Lääkäripalveluiden heikko saatavuus perusopetuksessa tulee esille myös TEA-viisarin tuloksissa. Lisäksi TEA-viisarin mukaan parannettavaa on psykologimitoituksessa. Sosiaalityön ja terveydenhoitajien mitoitukset ovat TEA-viisarin mukaan hyvällä mallilla. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.) Samansuuntainen tulos psykologi- ja lääkäripalveluiden saatavuudesta tulee esille vuoden 2016 peruspalveluraportista, jonka mukaan peruskouluista 99 prosentissa oli lukuvuonna 2013–2014 käytettävissä terveydenhoitajan, 91 prosentissa kuraattorin, 84 prosentissa psykologin ja 82 prosentissa lääkärin palveluja (Valtiovainministeriö 2016). Tässä oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arvioinnissa saatiin samansuuntaisia tuloksia.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston selvitys oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesta kuraattori- ja psykologipalveluiden toteutumisesta Länsi- ja Sisä-Suomen alueella osoitti, että lain edellyttämät määräajat toteutuivat 58 prosentissa alueen kunnista. Tulos osoittaa riittämätöntä henkilöstömäärää. (Honkakorpi & Lehtinen 2016.) Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arvioinnissa mainitut määräajat ja vaateet toteutuivat täsmällisesti vaateittain kysymyksestä riippuen 18–51 prosentissa opetuksen ja koulutuksen järjestäjän kouluja ja oppilaitoksia. Osa vaateista toteutui joko harvoin tai ei koskaan. Tämä osoittaa oppilashuoltopalveluiden saatavuudessa olevan vielä parannettavaa.

Oppilaat ja opiskelijat kokivat avun saamisen helpommaksi kuin avun pyytämisen. Varsinkin koti- ja opiskeluolosuhteet olivat niitä, joita oli vaikea nostaa esille. Opiskelu- ja oppilashuoltopalveluita käyttäneistä oppilaista ja opiskelijoista yli puolet koki terveydenhoitaja-, kuraattori- ja psykologipalveluiden saatavuuden hyväksi. Perusopetuksen oppilaat ja lukiolaiset kokivat myös, että heidän ilmaisemiinsa huoliin reagoidaan hyvin.

Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden, oppilaiden ja lasten opiskeluolosuhteelliset erityistarpeet eivät nousseet esiin arvioinnin taustamuuttujatarkasteluissa. Sen sijaan esimerkiksi lukioiden opiskelu- ja oppilashuoltoryhmien avoimissa vastauksissa tuli esiin maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden erityistarpeet (esim. tulkkipalvelut), jotka kohdentuvat erityisesti oppilaitoksiin ja kouluihin, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita. Sama näkemys tuli esiin myös esi- ja perusopetuksessa.

2.5 Opiskelu- ja oppilashuollon toteuttamisen ja johtamisen vahvistaminen toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki toi yhtenevät puitteet opiskelu- ja oppilashuollolle esiopetuksesta toiselle koulutusasteelle

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) selkeytti opiskelu- ja oppilashuollon periaatteita, johtamista ja koordinoitua, yhdenmukaisti käytänteitä, teki opiskelu- ja oppilashuollosta monialaisemman kokonaisuuden ja toi yhtenevät rakenteet toimintaan aina esiopetuksesta toiselle koulutusasteelle, eli lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen asti. Yhdenmukainen laki helpotti eri osapuolten välistä keskustelua.

Lain haasteita ovat edelleen tulkintaepäselvyydet sekä vaikeat käsitteet ja niiden sopimattomuus laajalle ikäskaalalle esiopetuksesta ammatillisen koulutukseen. Lain sisältö asioineen ja termeineen koettiin paikoin etäiseksi esiopetukseen.

Opiskeluhuollon ohjausryhmän, esiopetuksen yksikkökohtaisen oppilashuoltoryhmän, perusopetuksen koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän ja lukiokoulutuksen oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitoryhmän toiminnot ovat tehostuneet, mutta edelleen on paljon kehittämistä

Laki on tehostanut erityisesti eri ryhmien toiminnan suunnitelmallisuutta, toimintatapojen ja käytäntöjen kehittämistä sekä yhteisten tavoitteiden linjaamista. Monin osin toiminta on tehostunut, mutta mikä on todellinen tehostumisen aste. Useiden ryhmien toiminta hakee vielä muotoaan. Paljon on eroa esimerkiksi siinä, miten usein ryhmät kokoontuvat. Miten tehokasta ja toimivaa toiminta on, jos ryhmä ei kokoontu lainkaan lukuvuosittain? Tosin näitä ryhmiä oli vastaajista vähän. Sen sijaan ainoastaan kerran lukuvuodessa kokoontuneita oli jo reippaasti enemmän kaikilla kouluasteilla. Ohjaus ja arviointi ovat keskeisiä ohjausryhmien tehtäviä, joten niihin pitäisi panostaa. Saatavana on paljon vertailevaa arviointitietoa, mutta missä määrin sitä hyödynnetään.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain parissa työskentelevien tulee tiedostaa huomattavasti paremmin oppilas- ja opiskelijahuoltolaki sekä sen taustalla oleva muu lainsäädäntö. Osa henkilöstöstä on hyvin tietoinen laista ja sen velvoitteista, mutta osalla tietämys on vähäistä. Lain tulkintaepäselvyydet ja epätietoisuus kouluissa ja oppilaitoksissa tulevat esille myös isosta määrästä yhteydenottoja viranomaisiin ja sidosryhmiin.

Opiskeluhuollollinen työ on lisääntynyt

Esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen henkilöstön opiskeluhuollollinen työmäärä on lisääntynyt merkittävästi lain myötä. Erityisesti lastentarhanopettajien ja perusopetuksen opettajien työmäärä on lisääntynyt. Lukion opettajien työmäärän lisääntyminen on maltillisempaa kuin esi- ja perusopetuksessa. Myös kuraattoreiden, psykologien, erityisopettajien ja opinto-ohjaajien työmäärä on lisääntynyt kaikilla kouluasteilla. Opinto-ohjaajien rooli opiskeluhoitotyössä on monin paikoin merkittävä. Sen sijaan ihmetystä herättää, että oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa opinto-ohjaaja ei mainita. Laissa painotetaan opiskeluhoitollista yhteistyötä sekä kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Varsinkin yläluokilla ja lukioissa opinto-ohjaaja on keskeisessä roolissa edellä mainituissa asioissa.

Huomionarvoista on, että 90 prosenttia esiopetuksen yksikkökohtaisista oppilashuoltoryhmistä arvioi esiopetuksen opettajien mieltävän oppilashuoltotyön osaksi perustyötään. Esiopetuksen muunkin henkilökunnan ja perusopetuksen opettajien osalta kyseinen prosenttiosuus arviointiin melko korkeaksi, noin 70 prosenttiin. Vastaava prosenttiosuus lukioissa oli 53. Vaikka näin on, niin lukio-opiskelijat kokivat selvästi perusopetuksen oppilaita vahvemmin, että lukiossa opettajilla on aikaa keskustella tarvittaessa opiskelijoiden kanssa. Yli 60 prosenttia opiskelijoista oli sitä mieltä, että heistä välitetään lukiossa.

On hyvä muistaa, että lasten ja nuorten hyvinvointi on jokaisen koulussa työskentelevän asia. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan kaikkien koulussa oppilaiden kanssa työskentelevien sekä opiskeluhoitopalveluista vastaavien viranomaisten ja työntekijöiden on tehtävissään edistettävä oppilaiden ja kouluyhteisön hyvinvointia sekä kotien ja koulujen välistä yhteistyötä. Ensisijainen vastuu kouluyhteisön hyvinvoinnista on kuitenkin koulujen henkilöstöllä.

Perusopetuksen oppilaista yli 60 prosenttia oli sitä mieltä, että opettajilla ei ole aikaa keskustella heidän kanssaan. Noin 15 prosenttia oppilaista ilmaisi puolestaan näkemyksen, että opettajat eivät ole kiinnostuneita siitä, mitä heille kuuluu. Luvuissa on paljon pienennettävää. Viranomaisten ja sidosryhmien haastatteluista puolestaan nousi esiin toive koulujen toimintakulttuurista, jossa opettajat olisivat aidosti kiinnostuneita oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnista. Lapselle ja nuorelle pitäisikin tarjota keskusteluapua, tukea ja välineitä arjenhallintaan, jotta vastuunotto koulunkäynnistä ja omasta elämästä tehostuisi. Jokaisella lapsella ja nuorella tulisi olla mahdollisuus keskustella jonkun kanssa mieltä askarruttavista asioista. Pohdinnan arvoinen kysymys on myös se, miten opettajien työpanosta voitaisiin resursoida enemmän opiskeluhoitotyöhön.

Missä viipyy oppilashuollon digiloikka?

Sähköisten opiskeluhoitopalveluiden saatavuus (esim. ajanvaraus) on vielä vähäistä. Uudistuksellista ja positiivista kehittämisotetta ilmentää huolinapin ja -osoitteen käyttöönotto. Niiden avulla on mahdollista nimettömänä ilmaista huoli esimerkiksi kaverista, jonka ongelmat painavat oppilaan mieltä. Perusopetuksen oppilaista lähes neljännes ilmoitti, että ottaisi herkemmin yhteyden oppilashuoltoon mieltä askarruttavissa asioissa, mikäli tarjolla olisi sähköisiä palveluita. Olisiko siis aika kehittää ja lisätä sähköisiä palveluita opiskeluhoitoon? Tärkeää on, että lapsi ja nuori saa tukea. Vaikeaan tilanteeseen ei pidä jäädä yksin. On hyvä, että tarjolla on kolmannen sektorin, kuten Mannerheimin Lastensuojeluliiton, nettipalveluja. Lasten ja nuorten puhelimen vuosiraportti vuodelta 2016 osoittaa, että lasten ja nuorten yhteydenotot ovat lisääntyneet 2010-luvulla. Vuonna 2016 yhteydenottoja oli yhteensä yli 26 000. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017, 10.) Huolta on ja apua tarvitaan. Oppilaiden ja opiskelijoiden vastaukset osoittavat, että oppilashuoltopalveluista tiedottaminen on puutteellista. Esimerkiksi kuraattori-, lääkäri- ja psykologipalveluista tiedottamisessa on paljon tehostamista.

2.6 Muita havaintoja

Osa lain tavoitelluista vaikutuksista näkyy, osa ei

Arvioinnin aikaan, keväällä 2017, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki oli ollut voimassa vain noin 2,5 vuotta. Usea asia opiskeluhoitossa on tehostunut tai kehittynyt positiiviseen suuntaan lain myötä. Edelleen opiskeluhoitossa ollaan kuitenkin monin paikoin vielä muutosvaiheessa. Kehittämistä on esimerkiksi tiedonsiirtokäytänteissä, ennaltaehkäisevän toimintaotteen tehostamisessa ja toimivien käytänteiden muotoutumisessa. Lain tuomista mahdollisista tuloksellisuuteen liittyvistä muutoksista on ennenaikaista sanoa vielä mitään johtopäätöksiä. Lisäksi on olennaista muistaa,

että yhteiskunnassa moni asia vaikuttaa samanaikaisesti. Jonkin tilanteen heikentyminen voi johtua esimerkiksi yleisestä taloustilanteesta ja tarjolla olevista resursseista eikä oppilas- ja opiskelijahuoltolaista.

Myös lain kauaskantoisemmat tavoitteet (esim. oppilaiden ja opiskelijoiden mielenterveys-, sosiaali-, perheneuvola- ja lastensuojelutarpeen väheneminen) ovat vielä saavuttamatta. Valtakunnalliset tulokset osoittavat, että lastensuojelun palvelujen kustannukset ovat nousussa. Esimerkiksi kuutoskaupunkien (kuusi suurinta kaupunkia, eli Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu) lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu osoittaa lastensuojelun kokonaiskustannusten nousseen vuodesta 2015 vuoteen 2016 Espoossa (+ 4,7 %), Oulussa (+ 3,8 %), Vantaalla (+ 2,4 %) ja Turussa (+ 0,6 %). Helsingissä (- 3,4 %) ja Tampereella (- 1,5 %) kustannukset laskivat. Suurin osa lastensuojelun kustannuksista syntyy sijoituksista. On huomioitava, että osa aiemmin lastensuojelun asiakkaana olleista lapsista saa nykyisin palvelut yleisen sosiaalihuollon kautta. (Hiekkavuo 2017.)

Mitä sote tuo tullessaan?

Sote- ja maakuntauudistuksen suunnitelmissa kaavillaan maakunnan järjestävän kaikki lasten ja nuorten sote-palvelut mukaan lukien koulu- ja opiskeluterveydenhuollon. Tästä poikkeuksena on psykologi- ja kuraattoripalvelut, jotka ovat jäämässä kuntien järjestettäväksi, elleivät maakunnan kaikki kunnat päättä antaa niitä maakunnan järjestettäväksi. Tarkoitus on, että koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut järjestetään kouluissa ja oppilaitoksissa lähipalveluina. Sote-uudistus puhututti erityisesti haastateltavia, mutta siitä mainittiin myös useissa eri ryhmien avoimissa vastauksissa. Soteen liittyy paljon epävarmuutta: Miten erityispalvelujen saatavuus toteutuu? Miten yhteistyö toteutuu, jos opiskeluhuoltohenkilöstö on hallinnollisesti eri yksiköissä? Kuka ohjaa, johtaa ja kehittää palveluja? Miten taataan yhtenäiset toimintatavat, että opiskeluhuoltopalveluiden yhdenvertainen saatavuus maan eri osissa? Miten toteutuu yhteisöllinen opiskeluhuolto? Edistääkö opiskeluhuoltohenkilöstön hajaannuttaminen eri yksiköihin lasten ja nuorten avunsaantia?

On myös mielenkiintoista nähdä, miten lasten, nuorten ja perheiden palvelut (Lape-palvelut) vaikuttavat opiskeluhuoltoon: Missä vaiheessa korjaavista ”palokuntatoimista” siirrytään varhaisempiin, oikea-aikaisempiin ja ehkäiseviin toimiin? Entä miten ja milloin eri asiakirjoihin ja rekistereihin hajautuneet tiedot saadaan yhteen?

Sote- ja maakuntauudistuksen ympärillä leijallee paljon kysymyksiä. Erittäin olennaista olisi saada suunnitteluun mukaan mahdollisimman paljon käytännön työntekijöitä ja lähiesimiehiä, jotta toimivat käytänteet eivät häviäisi. Opiskeluhuollon kokonaisuuden jäsentämiseen ja järjestämiseen tarvitaan selkeät rakenteet, jotta toiminta ei hajaannu. Moniammatillinen opiskeluhuolto ei ole halpaa, joten iso kysymys on, miten kustannukset tullaan jakamaan. Se tulee tapahtua niin, että lapset ja nuoret eivät siitä kärsi.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain arviointituloksista nousi esiin opiskeluhuollon kehittämiskoh-teiksi seuraavat asiat:

- Yhteisöllisen opiskeluhuollon täsmällisempi tavoitteellistaminen
- Opiskeluhoultorekistereiden yhtenevyyden ja selkeiden käytänteiden parantaminen
- Riittävien resurssien turvaaminen opiskeluhoultotyölle
- Opinto-ohjaajan roolin selkeyttäminen opiskeluhuollossa
- Yksilökohtaisten opiskeluhoultopalveluiden, erityisesti psykologi- ja lääkäripalveluiden, saatavuuden turvaaminen
- Opiskeluhoolto- ja tietosuojasäädösten sekä lakitietoisuuden lisääminen esiopetusyksiköiden, koulujen ja oppilaitosten henkilökunnan keskuudessa
- Opiskeluhuollon omavalvonnan, seurannan ja arvioinnin tehostaminen sekä arvioinneista saatavan tiedon tehokkaampi hyödyntäminen
- Koulujen ja oppilaitosten yhteisöllisen opiskeluhoultotyön vahvistaminen
- Opiskeluhuollon painopisteen siirtäminen entistä vahvemmin ennaltaehkäisevään toimintaan korjaavista toimenpiteistä
- Yhteisen hyvän ja välittävän, puuttuvan ilmapiirin luominen kouluihin ja oppilaitoksiin
- Huoltajien, oppilaiden ja opiskelijoiden sekä koko kouluyhteisön henkilöstön osallisuuden terävöittäminen yhteisöllisessä opiskeluhuollossa
- Rohkeuden ja uskalluksen vahvistaminen varhaiseen puuttumiseen
- Tiedottamisen ja sähköisten opiskeluhoultopalveluiden tehostaminen
- Opiskeluhooltohenkilöstön roolin selkeyttäminen yhteisöllisessä opiskeluhoultotyössä
- Lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden äänen tehokkaampi kuuleminen

- Ahtola, A. 2016. Koulutulokkaan tukiverkko – nivelvaiheysteistyö esikoulun ja alkuopetuksen välillä. Teoksessa A. Ahtola (toim.) Psykkinen hyvinvointi ja oppiminen. Juva: Bookwell Oy, 170–184.
- Eduskunnan vastaus EV 218/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. EV 218/2013 vp - HE 67/2013 vp.
- Hallituksen esitys HE 2013/67. Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. 6.6.2013/67.
- Hiekkavuo, A. 2017. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2016. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 4/2017. Viitattu 8.10.2017. Saatavana: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/17_06_22_Kuusikko_lastensuojelu_2016.pdf
- Honkakorpi, T. & Lehtinen, N. 2016. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisten kuraattori- ja psykologipalveluiden toteutuminen Länsi- ja Sisä-Suomen alueella. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 14/2016. Viitattu 8.10.2017. Saatavana: <https://www.avi.fi/documents/10191/7082478/LSSAVI+Oppilas+ja+opiskelijahuolto+raportti.pdf/0a7c429a-24f3-46fa-b81c-e4630ed70bd2>
- Kirvesniemi, E. 2017. Koulupsykologeista on edelleen huutava pula, mutta nuorten kynnyksellä jutella on madaltunut – eniten nuoria huolettava stressi. Yle Uutiset. Viitattu 9.10.2017. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-9793104>
- Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017. Onko lapsella oikeusturvaa? Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2017:1. Viitattu 8.10.2017. Saatavana: http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/04/LA_vuosikirja_2017_.pdf
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017. Lasten ja nuorten puhelimen vuosiraportti 2016. Helsinki: Painotalo Plus Digital Oy.
- Minkkinen, J. 2015. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. Neuvola ja koulu-terveys 3, 6–9.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017a. TEAviisari 2017. Viitattu 8.10.2017. Saatavana: <https://www.teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa – TEA2016. Tilastokatsaus 14/2017. Viitattu 8.10.2017. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134594/Lukiot_Tilastoraportti_2017_final.pdf?sequence=3
- Valtiovaraministeriö 2016. Peruspalvelujen tila -raportti 2016, osa II. Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunta. Valtiovaraministeriön julkaisu 9/2016. Viitattu 8.10.2017. Saatavana: <http://vm.fi/documents/10623/2326012/Peruspalvelujen+tila+-raportti+2016+osa+2.pdf/9996a87d-0fcf-410d-a8ee-042be89e978c?version=1.0>
- Wiss, K., Halme, N., Hietanen-Peltola, M. & Ståhl, T. 2017. Perusopetuksen opiskeluhoillon tilannekuva 2017 – Yhdenvertaisuus haasteena yksilökohtaisessa ja yhteisöllisessä työssä. Tutkimuksesta tiiviisti 23, syyskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 9.10.2017. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-907-1>
- Wiss, K., Ståhl, T., Saaristo, V., Kivimäki, H., Frantsi-Lankia, M. & Rimpelä, A. 2017. Terveydenhoitajat, lääkärit, psykologit ja kuraattorit peruskouluissa 2008–2015. Suomen Lääkärilehti 3 (72), 127–131.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on itsenäinen koulutuksen arviointivirasto. Se toteuttaa koulutukseen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toimintaan liittyviä arviointeja varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Lisäksi arviointikeskus toteuttaa perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppimistulosten arviointeja. Keskukseen tehtävänä on myös tukea opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja korkeakouluja arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa sekä kehittää koulutuksen arviointia.

Tiivistelmässä kuvataan oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) toimeenpanon arviointia yleissivistävässä koulutuksessa. Arviointi tehtiin vuosien 2016–2017 aikana. Tulokset perustuvat opiskeluhoollon ohjausryhmien, esiopetuksen yksikkökohtaisten oppilashuoltoryhmien, perusopetuksen koulukohtaisten oppilashuoltoryhmien, lukioiden oppilaitoskohtaisten opiskeluhooltoryhmien sekä perusopetuksen oppilaiden ja lukio-opiskelijoiden kyselyihin. Tulokset pohjautuvat myös viranomaisten ja sidosryhmien haastatteluihin sekä asiakirja-analyysiin.

Tuloksissa kuvataan lain toimeenpanon vaikutuksia opiskeluhoollon tehostumiseen, opiskeluhooltopalveluiden saatavuuteen, henkilöstön riittävyteen ja opiskeluhoollon vaikuttavuuteen. Lisäksi tiivistelmässä esitetään opiskeluhoollon tilaa, vahvuuksia ja kehittämisehdotuksia.

Kansallinen
koulutuksen arviointikeskus
PL 28 (Mannerheiminaukio 1 A)
00101 HELSINKI
Puhelinvaihte: 029 533 5500
Faksi: 029 533 5501

karvi.fi